

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA
ŠTUDIJSKI PROGRAM: SOCIALNA PEDAGOGIKA

MARTINA MOLE

Mentorica: doc. dr. ŠPELA RAZPOTNIK

**INTEGRACIJSKA HIŠA KOT ENA IZMED MOŽNIH
NASTANITVENIH OBLIK ZA OTROKE BREZ SPREMSTVA S
PRIZNANO MEDNARODNO ZAŠČITO**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2013

Rada bi se zahvalila:

sestri Maruši, ki me je tekom pisanje diplomskega dela ves čas spodbujala, mi pomagala, ter zaupala v moje delo,

mentorici doc. dr. Špeli Razpotnik za vse spodbudne besede, vestno pomoč, podporo in odprtost,

Sonji Gole Ašanin in Darji Milošić za vse nasvete in pomoč pri pisanju,

staršem, ki sta mi omogočila, da sem to diplomsko delo imela možnost napisati in prijateljem, ki so me podpirali med pisanjem.

POVZETEK

Diplomsko delo se osredotoča na populacijo otrok brez spremstva s priznano mednarodno zaščito v Sloveniji. Ena od oblik bivanja, ki je tej populaciji na voljo, je t. i. Integracijska hiša. V teoretičnem delu je predstavljena ta oblika bivanja, empirični del pa se osredotoča na videnje in doživljanje te oblike nastanitve najprej s strani otrok brez spremstva, predstavljeni pa so še pogledi tako odgovornih za nastanitve z Ministrstva za notranje zadeve in javno upravo kot tudi strokovnjakov, ki se v življenje v tej obliki bivanja vključujejo. Predstavljene so tudi alternative omenjeni nastanitveni obliki, ki bi lahko bile primerne za izbrano populacijo.

Ključne besede: begunci, otroci brez spremstva, Integracijska hiša

ABSTRACT

The thesis focuses on the population of separated children who are granted the international protection in Slovenia. One of the possible accommodation options for them is Integration house. The theoretical part presents this form of living. In empirical part the children's view on this sort of accommodation is presented as well as the view of the representative of Ministry and the experts working there. The alternative accommodation options, appropriate for the researched population, are presented as well.

Keywords: refugees, separated children, Integration house

KAZALO

1	UVOD	1
2	TEORETIČNI DEL	2
2.1	BEGUNCI	2
2.1.1	Begunci in migranti	2
2.1.2	Razjasnitev terminologije	2
2.2	OTROCI BREZ SPREMSTVA	4
2.2.1	Otroci brez spremstva in Zakon o mednarodni zaščiti (ZMZ)	5
2.2.2	Pravice otrok brez spremstva	5
2.2.3	Program za otroke brez spremstva v Evropi	6
2.2.4	Število otrok brez spremstva v RS od leta 2002 do leta 2012	10
2.3	SKRBNIŠTVA	10
2.3.1	Skrbništva v Sloveniji	11
2.4	NASTANITEV	12
2.4.1	Nastanitev prosilcev za mednarodno zaščito	12
2.4.2	Nastanitev oseb z mednarodno zaščito	12
2.4.3	Integracijska hiša	13
2.4.4	Nastanitev otrok brez spremstva s priznano mednarodno zaščito v RS	13
2.4.5	Nastanitvene prakse v tujini	15
3	EMPIRIČNI DEL	18
3.1	RAZISKOVALNI PROBLEM	18
3.1.1	Opredelitev problema	18
3.1.2	Namen	18
3.1.3	Raziskovalna vprašanja	18
3.2	METODOLOGIJA	19
3.2.1	Raziskovalna metoda	19
3.2.2	Nabor oseb in postopek raziskovanja	19
3.2.3	Postopek analiziranja intervjujev	20

3.3	ANALIZA INETRVJUJEV PO SKLOPIH	20
3.3.1	O življenju v Integracijski hiši	20
3.3.2	O različnih nastanitvenih oblikah ter o tem, kam po Integracijski hiši	21
3.3.3	O slovenščini, Sloveniji in šoli	24
3.3.4	O posameznikih in organizacijah, ki vstopajo v Integracijsko hišo	26
3.4	INTERPRETACIJA	27
3.4.1	Integracijska hiša	27
3.4.2	Alternativne oblike nastanitev	29
3.4.3	Težave, s katerimi se srečujejo v Sloveniji	30
4	ZAKLJUČEK	33
5	VIRI IN LITERATURA	35

KAZALO TABEL

Tabela 1: Primeri dobre prakse ravnanja z mladoletnimi osebami brez spremstva.	9
Tabela 2: Pregled nastanitev mladoletnikov brez spremstva ob pridobitvi mednarodne zaščite.	14

1 UVOD

Na podlagi leta in pol izkušenj dela z otroki brez spremstva, sprva v Azilnem domu ter od začetka leta 2013 v Integracijski hiši v Ljubljani, sem se odločila, da v diplomskem delu raziščem del trenutne realnosti teh otrok. Pri tem se omejim zgolj na otroke brez spremstva, ki v Sloveniji pridobijo mednarodno zaščito, saj sem z njimi največ v stiku.

Tekom sodelovanja z otroki sem se večkrat srečevala z vprašanji o njihovi nastanitvi. Večino otrok brez spremstva ob pridobitvi mednarodne zaščite sprva nastanijo v Integracijski hiši v Ljubljani, kamor sem se začela kot prostovoljka organizacije Fridolin, centra za enake možnosti mladih, vključevati v začetku leta 2013. Prav vključevanje v Integracijsko hišo me je spodbudilo k temu, da raziščem, kakšne nastanitvene oblike obstajajo za otroke brez spremstva, ko pridobijo mednarodno zaščito, ter predvsem v kolikšni meri so z omenjeno nastanitvijo v Integracijski hiši zadovoljni otroci, ki v njej živijo. Pri tem me zanima tudi, kako nastanitev v Integracijski hiši ocenjujejo odgovorni na Ministrstvu za notranje zadeve in javno upravo¹ ter kako nanjo gledata organizaciji, ki se vključujeta v delovanje hiše.

V začetku diplomske naloge na kratko predstavim, kdo so begunci, v nadaljevanju pa se bolj osredotočim na temo otrok brez spremstva. Pri tem posebno pozornost namenim temu, kako je nastanitev otrok zakonsko urejena in kako se izvaja v praksi. V empiričnem delu diplomske naloge najprej predstavim analizo intervjujev, ki sem jih izvedla, podam svojo interpretacijo dobljenih odgovorov ter na koncu strnem svoje ugotovitve.

¹ V nadaljevanju MNZJU.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 BEGUNCI

V 1. členu Konvencije o statusu beguncev, t. i. Ženevski konvenciji, iz leta 1951 se status begunca prizna osebi, »ki se zaradi dogodkov, ki so se zgodili pred 1. januarjem 1951, in zaradi utemeljenega strahu pred preganjanjem, osnovanem na rasi, veri, narodni pripadnosti, pripadnosti določeni družbeni skupini ali določenemu političnemu prepričanju, nahaja izven države, katere državljan je, in ne more ali zaradi takšnega strahu noče uživati varstva te države, ali osebo, ki nima državljanstva, in se nahaja izven države, kjer je imela običajno prebivališče, pa se zaradi takšnih dogodkov ne more ali noče zaradi omenjenega strahu vrniti v to državo«.

2.1.1 Begunci in migranti

Med begunci in migranti obstaja bistvena razlika v vzroku, zaradi katerega zapustijo svojo domovino. Za razliko od migrantov, ki zapuščajo svoja prebivališča po lastni odločitvi, največkrat v želji po boljših življenjskih razmerah, begunci zapuščajo svoja prebivališča zaradi sile razmer. Begunci zapuščajo svoja prebivališča, ker so v to prisiljeni. Zapustitev lastne države in pobeg v drugo državo je zanje edina možnost, da ohranijo svoje življenje oziroma svobodo. Njihov položaj je zelo ranljiv, saj jih lastna država ne ščiti, temveč jih celo preganja. Zatekajo se v druge države v želji, da bi jih tam sprejeli in jim omogočili varno in svobodno življenje. V primeru, da jih druga država ne sprejme, jim ob vrnitvi nazaj v lastno državo lahko grozi resna škoda, med drugim obsodba na smrt (Zaščita beguncev: in vloga UNHCR-A, 2008).

2.1.2 Razjasnitev terminologije

Pri branju literature in v vsakodnevnih situacijah se velikokrat srečujemo z zmedo, povezano s terminologijo s področja begunstva. Zmedo s terminologijo bi lahko pripisali nepoznavanju področja begunstva, za katerega se zdi, da javnost ni posebej zainteresirana. Poleg tega bi nejasnost pri uporabi terminov lahko pripisali spremembam v zakonodaji. S področjem begunstva se je v Republiki Sloveniji² do leta 2007 ukvarjal Zakon o azilu, v začetku leta 2008 pa je začel veljati Zakon o mednarodni zaščiti, ki še danes pokriva področje begunstva. Do leta 2007 smo tako v RS uporabljali termin prosilec za azil, ki se je s prihodom Zakona o mednarodni zaščiti³ leta 2008 spremenil v termin prosilec za mednarodno zaščito. Danes tako tujca, ki v RS zaprosi za mednarodno zaščito, imenujemo prosilec za mednarodno zaščito. Omenjeni termin uporabljamo, dokler tujcu odločevalni organ za odločanje in priznavanje mednarodne

² V nadaljevanju RS.

³ V nadaljevanju ZMZ.

zaščite ne poda pozitivnega odgovora na njegovo prošnjo. V RS je pristojni organ za priznavanje mednarodne zaščite Sektor za statusne zadeve, ki deluje v okviru MNZJU. V skladu z ZMZ se v RS lahko prizna:

- status begunca ali
- status subsidiarne zaščite.

Status begunca prejme oseba, ki izpolnjuje pogoje, ki so opisani v Konvenciji o statusu beguncev v 1. členu, subsidiarno zaščito pa oseba, ki teh pogojev sicer ne izpolnjuje, je pa vrnitev v izvorno državo zanjo tvegana in lahko povzroči škodo, kot je smrtna kazen, usmrtitev ali mučenje (Kako do mednarodne zaščite, 2008).

Pri branju literature, še posebej tiste, napisane pred letom 2007, sem se srečevala s terminom prosilec za azil, ki sem ga pri povzemanju oziroma citiranju ohranila kljub vedenju, da ta termin z uvedbo ZMZ ni več v rabi. Podobno se dogaja pri terminu osebe s priznano mednarodno zaščito. Termin oseba s priznano mednarodno zaščito bi lahko po Zakonu o azilu enačili s terminom begunec. Z uveljavitvijo ZMZ pa je prosilec za mednarodno zaščito dobil možnost pridobiti tudi status subsidiarne zaščite. Oseba s statusom subsidiarne zaščite ima v RS za razliko od osebe s statusom begunca dovoljenje zgolj za začasno bivanje. Bivanje v RS ji je omogočeno za čas trajanja subsidiarne zaščite. Poleg tega oseba s subsidiarno zaščito pridobi potni list za tujca, za razliko od osebe s statusom begunca, ki pridobi potni list za begunca. Razlika pa je tudi pri zaposlovanju, kjer so osebe s statusom begunca izenačene s slovenskimi državljani, medtem ko morajo osebe s statusom subsidiarne zaščite zaprositi za osebno delovno dovoljenje. Vse ostale pravice, kot so pravica do šolanja, do prejemanja denarnega nadomestila ipd., so za oba omenjena statusa enake. S terminom oseba s priznano mednarodno zaščito tako danes označimo tako osebo s statusom begunca kot tudi osebo s statusom subsidiarne zaščite. Tudi pri uporabi tega termina sem se pri branju literature, tako starejše kot tiste napisane po letu 2007, dostikrat srečevala zgolj s terminom begunec, pri čemer so avtorji izpuščali osebe s subsidiarno zaščito. V omenjenih primerih, z željo po večji preglednosti, jasnosti in korektnosti, na termin osebe s statusom subsidiarne zaščite opozorim v opombi na dnu strani.

V svojem diplomskem delu se osredotočam na otroke z mednarodno zaščito brez spremstva, zato bom v nadaljevanju več pozornosti in besed namenila prav tej populaciji.

2.2 OTROCI BREZ SPREMSTVA⁴

»"Otroci brez spremstva" so otroci, mlajši od 18 let, ki so zunaj matične države in so brez spremstva staršev oziroma zakonsko ali po običaju določenega skrbnika« (Načela dobre prakse 2004, str. 2). Skupino otrok brez spremstva (separated children) prištevajo med najbolj ranljive skupine v Evropi, saj so tarča različnih negativnih dejavnikov tako v matičnih državah kot tudi na poti v druge države. Velikokrat so izpostavljeni fizičnemu, spolnemu ter tudi psihičnemu nasilju. Lahko so žrtve trgovine z ljudmi, žrtve spolne diskriminacije ali pa so bili v matičnih državah vključeni v vojaške spopade oziroma prisiljeni sodelovati z vojsko kako drugače. Ne nazadnje je zanje težka tudi ločitev od staršev oziroma izguba letih. Teh otrok ne smemo obravnavati kot zločincev, temveč prej kot žrtve nasilja. Pri otrocih brez spremstva je prisoten strah zaradi preganjanja, življenja v pomanjkanju ter potovanja v druge države, ki velikokrat poteka v nepredstavljivo težkih pogojih (Hadžiahmetović idr., 2008; Smith, 2009).

Nekateri od otrok pridejo v nove države brez spremstva, drugi pa brez spremstva ostanejo kasneje po prihodu, ko odrasli, ki jih spremljajo na poti, niso zmožni prevzeti odgovornosti za skrb zanje (Načela dobre prakse, 2004). V primeru, da je otrok, ki zaprosi za azil, brez spremstva, mu je potrebno zagotoviti pravnega zastopnika, ki ga zastopa v azilnem postopku, ter skrbnika, ki v času postopka in kasneje, ko otrok pridobi mednarodno zaščito, deluje v njegovo največjo korist, mu svetuje ter ga ščiti (Gole Ašanin, 2003; Hadžiahmetović idr., 2008).

Otroci brez spremstva v Sloveniji so bodisi prosilci za mednarodno zaščito bodisi begunci⁵, lahko pa so tudi legalni oziroma nelegalni migranti. Zanje v Sloveniji obstajajo zgolj trije možni razpleti. Lahko zaprosijo za mednarodno zaščito, se vrnejo v matično državo ali pa se sproži postopek za združevanje z njihovo družino v tretji državi. V primeru, da mladoletnik pridobi status begunca, se ga po zakonu postavi pod skrbništvo, pri čemer mu skrbnika postavi center za socialno delo. Otroka brez spremstva, ki je v RS vstopil nezakonito oziroma tu nezakonito prebiva, je potrebno takoj predati državi, iz katere je prišel, oziroma ga vrniti v državo, katere državljan je. Otroku, ki je v RS nelegalni migrant, center za socialno delo postavi skrbnika za poseben primer, začasno pa se ga nastani na oddelku za mladoletnike v Centru za tujce v Postojni. V primeru, da mladoletniku v matični državi oziroma v tretji državi ni zagotovljen primeren sprejem oziroma vrnitev ni v skladu s Konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter Konvencijo o otrokovih pravicah, se vrnitve ne sme izvršiti (Hadžiahmetović idr., 2008).

Vsi otroci brez spremstva, ne glede na to, kakšen je bil razlog pobega v novo državo, so upravičeni do mednarodne zaščite. Ta je zajeta v številnih pravnih aktih, med katerimi so najpomembnejši:

- Konvencija o otrokovih pravicah iz leta 1989,

⁴ Izraz otroci brez spremstva uporabljam, ker gre za mednarodno uveljavljen izraz, kljub temu, da bi bilo v slovenskem okolju morda primerneje uporabljati izraz mladostniki brez spremstva, saj so otroci, ki prihajajo k nam v večini stari med 16 in 17 let.

⁵ Avtor na tem mestu kot tudi kasneje v besedilu izpušča možnost statusa subsidiarne zaščite.

- Konvencija o statusu begunca iz leta 1951,
- Haška konvencija o zaščiti otrok iz leta 1996 (Gole Ašanin, 2003).

2.2.1 Otroci brez spremstva in Zakon o mednarodni zaščiti (ZMZ)

Otrok brez spremstva je po 16. členu ZMZ opredeljen kot državlján tretje države ali kot oseba brez državljanstva, ki je mlajša od 18 let in je na ozemlju RS brez staršev oziroma zakonitega zastopnika. ZMZ določa, da je v vseh postopkih potrebno upoštevati načelo otrokove največje koristi. Potrebno je kar se da hitro ugotoviti otrokovo identiteto ter začeti s postopkom iskanja njegovih staršev oziroma sorodnikov. Poleg tega je treba otrokovo prošnjo za mednarodno zaščito obravnavati prednostno in otroku že pred začetkom postopka dodeliti zakonitega zastopnika, ki mu je dodeljen s strani krajevnega pristojnega centra za socialno delo. Otrokov zastopnik je lahko njegov sorodnik ali spremljevalec, lahko pa je tudi predstavnik organizacije, ki je usposobljen za delo z otroki. Sam postopek pridobitve mednarodne zaščite mora biti prilagojen otrokovi starosti in stopnji duševnega razvoja. Otroku mora biti omogočeno, da v samem postopku lahko aktivno sodeluje (ZMZ; Hadžiahmetović idr., 2008).

2.2.2 Pravice otrok brez spremstva

V publikaciji *Otroci brez spremstva* (2003) avtorice naštevajo nekaj najpomembnejših pravic, ki jih imajo otroci brez spremstva. Te so:

- »zaščita pred prisilno vrnitvijo v matično državo,
- dostop do azilnega postopka,
- pravica do skrbnika, ki zastopa otrokove interese,
- pravica do pravnega zastopnika, ki otroka zastopa v azilnem postopku ter pravica otroka do udeležbe v postopku,
- otroku brez spremstva se načeloma ne sme odvzeti prostosti,
- če je to v interesu otroka, si je treba prizadevati k takojšnjemu iskanju otrokove družine in njenem združevanju,
- pri ugotavljanju načina zaščite je treba še posebej upoštevati tiste oblike kršenja človekovih pravic, ki zadevajo otroke (npr. rekrutiranje otrok v vojsko, trgovanje z otroki v povezavi s prostitucijo, pohabljanje ženskih spolnih organov in prisilno delo otrok),
- v projekte nujne oskrbe in dolgoročnih rešitev je potrebno vključiti primerno usposobljene strokovnjake za delo z otroki,
- otroku brez spremstva se mora v času bivanja v državi zagotoviti ustrezna oskrba, predvsem zdravstvena oskrba in dostop do izobraževanja,
- otroku je treba nuditi pomoč pri vrnitvi v državo izvora, če je vrnitev v njegovem interesu,

- država gostiteljica si mora prizadevati, da otroku brez spremstva poišče v najkrajšem času ustrezno in trajno ali dolgoročno rešitev« (str. 3).

2.2.3 Program za otroke brez spremstva v Evropi

Cilji programa za otroke brez spremstva (Separated children in Europe Programme), ki je bil ustanovljen leta 1997, so spoštovanje načel in standardov, nanašajočih se na pravice otrok brez spremstva, pospeševanje izvajanja sprejetih smernic delovanja in prizadevanje za dobro prakso na nacionalni in evropski ravni (prav tam). Z oblikovanjem skupne politike in zavezanosti najboljši praksi program stremi k uresničitvi koristi in pravic mladoletnikov brez spremstva, ki so prišli v Evropo (Načela dobre prakse, 2004). Program, v katerega je bilo leta 2004 vključenih osemindvajset evropskih držav, so sestavile skupne iniciative Visokega komisariata Združenih narodov za begunce (UNHCR) v sodelovanju z nevladno organizacijo Save the Children. Medtem ko je naloga prvih predvsem zagotoviti mednarodno zaščito begunskih otrok ter zaščita otrok, ki prosijo za mednarodno zaščito, je naloga drugih predvsem nadzor nad izvajanjem pravic vseh otrok (Gole Ašanin, 2003).

V okviru programa za otroke brez spremstva v Evropi je bila leta 2009 izdana četrta izdaja Načel dobre prakse (Statement of good practice), ki slonijo na Konvenciji Združenih narodov o otrokovih pravicah, smernicah UNHCR o strategijah in postopkih pri obravnavi otrok brez spremstva, ki prosijo za azil, iz leta 1997 in na stališčih Evropskega sveta za begunce in izgnance o otrocih iz leta 1996. Načela posredujejo poročilo o strategijah in praksah, ki so potrebne za izvajanje ukrepov, katerih namen je zagotoviti spodbujanje in zaščito pravic otrok brez spremstva v Evropi (Načela dobre prakse, 2004).

Načela, ki jih navajajo (prav tam), so:

- načelo najboljše koristi,
- načelo nediskriminacije,
- načelo pravice do sodelovanja,
- načelo spoštovanja kulturne identitete,
- načelo zaupnosti,
- načelo informacij,
- načelo sodelovanja med organizacijami,
- načelo usposabljanja osebja,
- načelo trajnosti (iskanje dolgotrajnih rešitev),
- načelo časovne primernosti (sprejemanje odločitev v najkrajšem možnem času).⁶

⁶ Za bolj podroben pregled načel glej Prilogo 1.

V četrti izdaji, ki v slovenščino žal ni prevedena, načela ostajajo enaka, dodano je le *načelo preživetja in razvoja*, po katerem imajo otroci brez spremstva pravico do življenja ter do iskanja mednarodne zaščite. Zagotovljena jim mora biti primerna zaščita in pomoč ter možnost za razvoj, učenje in rast (Smith, 2009). Poleg načel lahko v Načelih dobre prakse iz leta 2004 in v nekoliko dopoljnjeni izdaji iz leta 2009 zasledimo tudi primere dobre prakse ravnanja z otroki brez spremstva. Primeri zajemajo tako fazo otrokovega prihoda v državo, kjer zaprosijo za azil, kot tudi postopek odločanja in sprejemanja odločitev o otrokovi prihodnosti. Primere dobre prakse razdelijo v naslednje kategorije:

KATEGORIJA	OPIS
1. Dostop na ozemlje	Otroku brez spremstva, ki išče zaščito, pristojni organi države ne smejo preprečiti vstopa v državo, poleg tega ga ne smejo pridržati oziroma ga na mestu vstopa podrobno zaslišati.
2. Identifikacija	Strokovni delavci in organizacije morajo prepoznati otroke, ki pridejo v državo brez spremstva oziroma brez spremstva ostanejo po vstopu v državo, morajo jih predati ustreznim organom socialnega skrbstva in jim zagotoviti ustrezno varstvo.
3. Imenovanje skrbnika ali svetovalca	Skrbnik oziroma svetovalec mora biti otroku brez spremstva zagotovljen takoj, ko so bili pristojni organi obveščeni o otroku. Skrbnik je lahko kdorkoli, ki ima ustrezno strokovno znanje o varstvu otrok in je usposobljen za tovrstno delo. Izrednega pomena za skrbnika je razumevanje otrokovih posebnih kulturnih potreb in delovanje v otrokovo največjo korist.
4. Registracija in dokumentacija	Registracijo in dokumentacijo opravijo za tovrstno delo usposobljeni uradniki za priseljevanje ter osebje mejne policije, ki se morajo pri zaslišanju osredotočiti zgolj na zbiranje osnovnih podatkov o otrokovi identiteti. Med zaslišanjem mora biti v vseh primerih prisoten pravni svetovalec, skrbnik oziroma druga pooblaščen oseba. Odgovorni za intervjuvanje morajo biti za delo s tovrstno populacijo strokovno usposobljeni.
5. Ugotavljanje starosti	Ugotavljanje otrokove starosti se opravlja le v izjemnih primerih in ne sme biti vsiljeno ali kulturno nesprejemljivo. Opravljati ga morajo strokovnjaki z ustreznim znanjem, pri čemer morajo biti pregledi primerni otrokovemu spolu. V primeru, da obstaja dvom o točni starosti, se verjame otroku.
6. Prepoved odvzema prostosti	Status migranta v nobenem primeru ne sme biti razlog za odvzem prostosti otroku brez spremstva. Mladoletniku se lahko vzame prostost zgolj v primeru resnega prestopka, pri čemer naj pridržanje traja le, kolikor je nujno potrebno.

7. Iskanje družine in stiki	Z iskanjem otrokove družine je potrebno pričeti kar se da hitro, pri čemer je nujno preveriti, ali bi to lahko ogrozilo otroka ali njegovo družino v matični državi. Otroka je nujno seznaniti s procesom iskanja in pri tem upoštevati njegovo mnenje.
8. Začasno varstvo	<p>8.1 Namestitvev</p> <p>Mladoletniku brez spremstva morajo v najkrajšem možnem času zagotoviti ustrezno in varno nastanitev. Zanje morajo skrbeti ustrezno usposobljeni strokovnjaki, ki so seznanjeni z njihovo kulturo, jezikom in verskimi potrebami.</p> <p>8.2 Zdravje</p> <p>Zagotovljen jim mora biti enak dostop do zdravstvenega varstva kot ga imajo otroci države gostiteljice.</p> <p>8.3 Izobraževanje, jezik in usposabljanje</p> <p>Imeti morajo enake možnosti obveznega izobraževanja kakor otroci države gostiteljice.</p> <p>8.4 Socialna podpora</p> <p>Nekateri otroci brez spremstva potrebujejo socialno kot tudi finančno pomoč, ki jim mora biti zagotovljena enako kot otrokom države gostiteljice.</p> <p>8.5 Zaposlitev</p> <p>Otroku brez spremstva, ki dobi dovoljenje za prebivanje v državi gostiteljice, mora biti dovoljeno, da si poišče zaposlitev. Pri tem mu morajo biti zagotovljeni enaki pogoji kot mladoletniku v državi gostiteljici.</p>
9. Dostop do postopka, ki določa najboljše koristi	Otrokom brez spremstva mora biti ne glede na njihovo starost omogočen dostop do postopka, ki določa najboljše koristi.
10. Pravno zastopanje in pomoč	Otrok ima v vseh fazah azilnega postopka pravico do brezplačnega pravnega zastopnika, ki mora biti za svoje delo ustrezno usposobljen.
11. Minimalna garancija v postopkih	Prošnje otrok brez spremstva je potrebno obravnavati prednostno. Obravnavati jih mora organ, ki je usposobljen za to specifično delo. Otroci imajo ob zavrnitvi prošnje možnost pritožbe.
12. Merila za odločanje o otrokovi prošnji ter trajne rešitve	Otrokom brez spremstva v nobenem primeru ne sme biti zavrnjena ali odobrena prošnja za možnost bivanja v gostujoči državi zgolj na podlagi njihove starosti. Pri zagotavljanju zaščite in iskanju trajnih rešitev mora biti glavno vodilo otrokova največja korist.

13. Ponovna združitev družine	Država mora, če je to v otrokovo korist, spodbujati združitev otroka brez spremstva z družino v državi, kjer se otrok nahaja.
14. Ostajanje in integracija v državi gostiteljici	<p>- Otrok brez spremstva lahko ostane v državi gostiteljici, če je izpolnjen eden ali več pogojev:</p> <ul style="list-style-type: none"> • otrok pridobi status begunca, • otrok prejme dejanski status oziroma mu je dovoljeno ostati iz humanitarnih razlogov, • vrnitev v matično državo za otroka ni varna, • v matični državi ni ustreznih pogojev za vrnitev otroka. <p>- Ob pridobitvi statusa se mora urediti dolgoročna nastanitev za otroka brez spremstva. Za mladoletnike brez spremstva, ki so mlajši od 16 let, je priporočljivo, da živijo v rejništvu, za starejše od 16 let pa bivanje v manjši skupini v domovih, kjer mora delati za to delo usposobljen kader.</p> <p>- Sorojence je potrebno obdržati skupaj, če to želijo oziroma je to v njihovo korist.</p> <p>- Posvojitve je za otroka brez spremstva redko ustrezna rešitev.</p> <p>- Otrokom brez spremstva je potrebno pomagati pridobiti državljanstvo.</p> <p>- Proces iskanja trajne rešitve za otroka se mora začeti že na samem začetku, takoj ob prihodu.</p>
15. Vračanje v izvorno državo oziroma namestitev/premestitev v tretjo državo	Otroka brez spremstva se vrača v matično državo zgolj v primeru, ko je to v njegovo največjo korist. V času postopka je potrebno otroka ves čas obveščati in upoštevati njegovo mnenje. Pred vrnitvijo oziroma namestitvijo/premestitvijo v tretjo državo je nujna ocena življenjskih pogojev v omenjenih državah (Načela dobre prakse, 2004; Smith, 2009).

Tabela 1: Primeri dobre prakse ravnanja z mladoletnimi osebami brez spremstva.

Kot je razvidno iz Tabele 1, se teme nastanitve otrok brez spremstva dotikata kategoriji Začasno varstvo in Ostajanje in integracija v državi gostiteljici. Slednji predstavita potrebo po zagotavljanju ustrezne, varne in dolgoročne nastanitve, ki se mora za otroka brez spremstva urediti takoj po pridobitvi mednarodne zaščite. Predlagana nastanitvena oblika za otroke brez spremstva, ki so mlajši od 16 let, je nastanitev v rejniških družinah, za starejše od omenjene starosti pa nastanitev v manjših skupinah v domovih. V obeh kategorijah je posebej izpostavljena zahteva po ustrezni strokovni usposobljenosti strokovnjakov, ki delajo s tovrstno populacijo.

2.2.4 Število otrok brez spremstva v RS od leta 2002 do leta 2012⁷

V RS je od leta 2002 do leta 2012 po podatkih Sektorja za statusne zadeve prišlo 481 otrok brez spremstva. Največ otrok je v RS prišlo v letu 2004, in sicer so bili zabeleženi 104 otroci brez spremstva, najmanj pa v letu 2008, ko jih je bilo zabeleženih le 18.

Izvirne države, iz katerih prihajajo otroci brez spremstva, so različne. V letih od 2002 do 2012 je daleč največ mladoletnih oseb brez spremstva prišlo iz Albanije (120), Afganistana (96), Srbije (45) in Turčije (30), sledijo pa jim še Alžirija (20), Palestina (18), Moldavija (12), Indija (10), Irak (10), Tunizija (10) in ostale države.

Od 481 otrok brez spremstva, ki so prišli v RS od leta 2002 do leta 2012, jih je mednarodno zaščito prejelo le 28. Ostali otroci brez spremstva v RS bodisi niso vložili prošnje za mednarodno zaščito bodisi so od Sektorja za statusne zadeve prejeli negativen odgovor na svojo prošnjo, 362 otrok pa je RS zapustilo samovoljno, še preden je bil postopek zaključen.

2.3 SKRBNISTVA

Pravico do skrbnika štejemo med temeljne pravice otrok brez spremstva. Skrbnik ima več dolžnosti, med drugim je njegova dolžnost sodelovati s pristojnimi organi in poiskati pravnega zastopnika, ki otroka brez spremstva kot prosilca za mednarodno zaščito zastopa v azilnem postopku. Poleg tega mora z delovanjem v največjo otrokovo korist predlagati rešitve glede njegove nastanitve, izobraževanja, zdravstvenega varstva itd (Gole Ašanin, 2003). Za imenovanje skrbnika, katerega naloga je svetovanje in varovanje otroka brez spremstva, morajo odgovorni organi poskrbeti v najkrajšem možnem času od trenutka, ko so bili obveščeni o otroku (Smith, 2009). Enoznačne opredelitve, kdo so skrbniki otrok brez spremstva, ni. V večini primerov so skrbniki s strani vladnih agencij ali nevladnih organizacij imenovani prostovoljci, pogodbeni delavci oziroma plačani strokovnjaki (Temeljni standardi za skrbnike otrok brez spremstva, 2011). Neodvisno od pravnega statusa skrbnika pa so njegove dolžnosti:

- »zagotoviti, da vse sprejete odločitve koristijo otroku« (Načela dobre prakse, 2004, str. 16),
- zagotoviti, da se otrokovo mnenje upošteva pri vseh odločitvah, ki ga zadevajo,
- zagotoviti otroku brez spremstva ustrezno varstvo, nastanitev, izobraževanje, jezikovno podporo, zdravstveno oskrbo in možnost prakticiranja svoje vere,
- zagotoviti, da je otrok v postopkih, ki obravnavajo upravičenost do zaščite in trajnih rešitev, ustrezno pravno zastopan,
- »preučiti možnosti za iskanje družine in ponovno združitev z otrokom,
- pomagati otroku ohranjati stike z njegovo družino,

⁷ Za bolj podroben pregled glej Prilogo 3.

- prispevati k iskanju trajne rešitve, ki je v otrokovem najboljšem interesu,
- prispevati k povezovanju otroka z različnimi organizacijami, ki lahko otroku ponudijo storitve« (prav tam),
- sodelovati z otrokovimi neformalnimi mrežami prijateljev in vrstnikov,
- »se posvetovati z otrokom in mu svetovati« (prav tam),
- zagovarjati otrokovo korist (Smith, 2009).

Skrbniki se med seboj razlikujejo. Različno je število otrok, za katere skrbijo, različna pa so tudi pooblastila, ki jih imajo pri sprejemanju odločitev. Posamezni skrbnik v različnih državah Evropske unije skrbi za enega do dvesto otrok (Temeljni standardi za skrbnike otrok brez spremstva, 2011).

2.3.1 Skrbništva v Sloveniji

V RS skrbništvo nad otroki brez spremstva ureja Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih. Ta določa, da je funkcija skrbnika prostovoljna in častna. Skrbnik naj bi bila oseba, ki ima primerne osebne lastnosti ter sposobnosti za opravljanje dolžnosti, ki jih ima kot skrbnik. Poleg tega mora v skrbništvo privoliti (Priročnik o področju azila in migracij, 2008).

Slovenska filantropija, ki v Sloveniji trenutno pokriva večino skrbništev nad otroki brez spremstva, je leta 2011 v okviru mednarodnega projekta izdala publikacijo Temeljni standardi za skrbnike otrok brez spremstva, s katero so želeli opolnomočiti skrbnike za to delo. Publikacija je nastala na podlagi osmih nacionalnih poročil, ki so zajemala mnenja in odzive skrbnikov in otrok brez spremstva. V publikaciji je rečeno, da so skrbniki ključne osebe v življenju otrok brez spremstva. S svojo podporo v procesu iskanja dolgoročnih rešitev, pri vključevanju v državo sprejemnico, premeščanju v druge države oziroma pri vračanju v matične države so nepogrešljivi pri delu s tovrstno populacijo. V publikaciji je naštetih deset standardov, katerim naj bi se skušal približati vsak skrbnik⁸.

Po podatkih Sektorja za statusne zadeve RS trenutno največ skrbništev nad otroki z mednarodno zaščito brez spremstva prevzema Slovenska filantropija, določen del pristojni CSD, redko pa tudi posamezniki.

⁸ Standardi so navedeni v Prilogi 2.

2.4 NASTANITEV

2.4.1 Nastanitev prosilcev za mednarodno zaščito

Tujca, ki pride v RS in zaprosi za mednarodno zaščito, v času čakanja na odgovor Sektorja za statusne zadeve nastanijo v Azilnem domu v Ljubljani oziroma na posebnem oddelku v Centru za tujce v Postojni, če v RS prebiva nezakonito ali države ne zapusti do predvidenega roka.

Po 78. členu ZMZ ima prosilec za mednarodno zaščito v RS pravico do prebivanja v RS, spremljanja postopka v jeziku, ki ga razume, informiranja, osnovne oskrbe v primeru nastanitve v Azilnem domu ali njegovi izpostavi, finančne pomoči v primeru nastanitve na zasebnem naslovu, brezplačne pravne pomoči v postopkih nujnega zdravljenja, izobraževanja, dela in zaposlovanja, humanitarne pomoči ter žepnine.

Prosilci za mednarodno zaščito so v Azilnem domu nastanjeni v zanje primernih oddelkih, ki so:

- oddelek za mladoletnike brez spremstva,
- oddelek za samske ženske,
- oddelek za družine,
- oddelek za samske moške,
- oddelek za osebe s posebnimi potrebami in
- zaprti oddelek, ki je namenjen proslcem za azil, katerim je zaradi različnih razlogov omejeno gibanje (Hadžiahmetović idr., 2008).

Po ZMZ ima prosilec za mednarodno zaščito pravico do bivanja v Azilnem domu do pravnomočne odločitve pristojnega organa v zvezi z njegovo prošnjo. Nastanitev v drugih nastanitvenih oblikah je možna zgolj v primerih, ko pristojni v Azilnem domu ne morejo zagotoviti ustrezne nastanitve proslcu z izjemnimi osebnimi okoliščinami. V takem primeru je možna nastanitev bodisi v domu za upokojece bodisi v varni hiši, psihiatrični ustanovi oziroma v drugih ustreznih socialnovarstvenih ustanovah. Prosilec za mednarodno zaščito, s katerim so organi že opravili osebni razgovor, ima prav tako možnost nastanitve na zasebnem naslovu, če je ugotovljena njegova istovetnost in če so pogoji na zasebnem naslovu ustrezni, pri čemer ustreznost pogojev preverja pristojni organ.

2.4.2 Nastanitev oseb z mednarodno zaščito

Po tem, ko prosilec za mednarodno zaščito s strani Sektorja za statusne zadeve pridobi mednarodno zaščito, dobi pravico do nastanitve v nastanitvenih zmogljivostih ministrstva oziroma do denarnega nadomestila za zasebno nastanitev. Pri tem naj bi begunci⁹, predvsem tisti, ki jih prištevamo med ranljivejše skupine, imeli številne težave. Iskanje nastanitve naj bi bil tako vse prej kot kratkotrajen proces. Vzroki za težave pri iskanju primerne nastanitve so po mnenju Slovenske filantropije:

⁹ Glej opombo 1.

- nezmožnost priti do socialnih stanovanj,
- prenizko denarno nadomestilo za zasebno nastanitev,
- jezikovne ovire,
- rasizem in ksenofobija,
- diskriminacija,
- najemna pogodba (prav tam).

2.4.3 Integracijska hiša

Integracijski hiši v Ljubljani in v Mariboru je z lastnimi sredstvi in s sredstvi Evropskega begunskega sklada vzpostavilo Ministrstvo za notranje zadeve RS v letu 2007. Hiši sta bili vzpostavljeni z namenom lažjega prestopa v samostojno življenje osebam, ki so v RS pridobile status begunca¹⁰. S tem, ko jim je nastanitev v hiši zagotovljena za obdobje enega leta od pridobitve statusa begunca, se v vmesnem času begunci lažje posvetijo urejanju dokumentov, učenju jezika, iskanju zaposlitve in izobraževanju. Po enoletnem bivanju v Integracijski hiši si morajo poiskati privatno nastanitev, za katero so v primeru, da so brez prihodkov oziroma prejemkov, upravičeni do denarnega nadomestila, ki sem jim izplačuje največ tri leta od dneva, ko so pridobili status begunca (Integracijska hiša v Ljubljani, 2007). V primeru, da se po pridobitvi statusa odločijo za nastanitev v Integracijski hiši, se jim po ZMZ kasneje ob prehodu v zasebno nastanitev čas prejemanja nadomestila skrajša za čas bivanja v Integracijski hiši.

2.4.4 Nastanitev otrok brez spremstva s priznano mednarodno zaščito v RS

Otroku brez spremstva je potrebno po priznani mednarodni zaščiti urediti dolgoročno nastanitev, kar je zapisano tako v Načelih dobre prakse (2004) kot tudi v dopoljnjeni četrti izdaji (2009). Za otroke brez spremstva, stare do 16 let, predlagajo skrb v rejniških družinah, ki izhajajo iz njihovega kulturnega okolja. Za otroke, starejše od 16 let, pa predlagajo nastanitev v manjši skupini v domovih, kjer mora delovati za delo s tovrstno populacijo usposobljen kader. V primeru, da je potrebno zagotoviti nastanitev sorojencem, je smiselno iskati skupno nastanitev. Prav tako je primerno pomoč in program potrebno ponuditi tudi mladoletniku brez spremstva, ki postane polnoleten in potrebuje pomoč na poti do samostojnega življenja. Na to, da je otrokom brez spremstva potrebno zagotoviti ustrezno nastanitev, opozarja tudi Slovenska filantropija. Ta meni, da je iskanje primerne nastanitve za otroke brez spremstva v RS velik problem. Vzroke za težave išče predvsem v trenutni zakonski ureditvi na področju socialnega varstva, ki pri obravnavi otrok brez spremstva ne vključuje njihovih specifičnih potreb (Hadžiahmetović idr., 2008).

Mladoletniki brez spremstva imajo po pridobitvi mednarodne zaščite možnost enoletne nastanitve v Integracijski hiši v Ljubljani, ki jo je Ministrstvo za notranje zadeve leta 2010 preuredilo tako, da ustreza

¹⁰ Glej opombo 1.

njihovim potrebam. Za otroke so v hiši želeli zagotoviti ustrezno celostno oskrbo. V ta namen je bil objavljen javni razpis, a se nanj žal ni prijavil noben strokovno usposobljen izvajalec. Za reševanje problematike otrok brez spremstva je vlada RS oktobra 2010 ustanovila tudi medresorsko delovno skupino, z namenom iskanja ustreznih rešitev pri vprašanih skrbništev, nastanitev in ugotavljanja starosti mladoletnih otrok brez spremstva (Integracijska hiša v Ljubljani, 2013). Omenjena delovna skupina je bila s prihodom nove vlade maja leta 2012 ukinjena, vprašanja, na katera so skušali najti ustrezne odgovore, pa še vedno ostajajo odprta in nerešena.

Po podatkih Sektorja za statusne zadeve RS so bili otroci brez spremstva ob pridobitvi mednarodne zaščite od leta 2001 do danes nastanjeni bodisi na zasebnih naslovih (ZN) bodisi pri sorodnikih, v stanovanjskih skupinah (SS), dijaškem domu oziroma v Integracijski hiši (IH). Številčni pregled nastanitev otrok z mednarodno zaščito brez spremstva prikazujem v spodnji tabeli.

Leto	Država	Št. oseb	Vrsta nastanitve
2001	Kamerun	1	ZN
	Etiopija	1	ZN
	Sierra Leone	2	ZN
2004	Iran	1	SS
	Kamerun	1	ZN
2005	Afganistan	1	SS
	Kosovo	1	Sorodniki
2007	Afganistan	1	IH/SS
2009	Afganistan	3	IH
	Kosovo	1	Sorodniki
2010	Afganistan	1	IH
2011	Afganistan	2	IH
2012	Afganistan	6	IH
	Somalija	4	IH
2013 ¹¹	Somalija	1	IH

Tabela 2: Pregled nastanitev mladoletnikov brez spremstva ob pridobitvi mednarodne zaščite.

Trenutno je v Integracijski hiši v Ljubljani po podatkih Sektorja za statusne zadeve nastanjenih sedem oseb z mednarodno zaščito, od tega je pet otrok brez spremstva. Štiri otroke brez spremstva iz Afganistana, ki so bili prav tako nastanjeni v Integracijski hiši v Ljubljani, pa so v začetku leta 2013 namestili v Dijaški dom Poljane.

¹¹ Podatek z dne 17. 5. 2013.

2.4.5 Nastanitvene prakse v tujini

Kakšne so nastanitvene prakse otrok brez spremstva v nekaterih drugih državah, je dobro predstavljeno v poročilu mednarodne organizacije za migracije (International Organization for Migration) iz leta 2010. V poročilu je poudarjen pomen nastanitve kot take, saj naj bi ta imela velik vpliv tako na razpoložljivo podporo skrbnikov, kvalitetno delo osebja, ki skrbi za otroke brez spremstva, kot tudi na izobraževanje, prostočasne aktivnosti ter interakcijo otrok z ljudmi v gostujoči državi. Poročilo zajema nastanitvene prakse v desetih evropskih državah, predstavi pa tako dobre kot slabe nastanitvene prakse.

Standard in kvaliteta nastanitvenih praks otrok brez spremstva variirata od države do države, od oblasti do oblasti in od namestitve do namestitve. Prav tako so izkušnje otrok z nastanitvami različne. Kljub vsemu pa so si strokovnjaki in otroci enaki v mišljenju, da so namestitve v manjših nastanitvenih objektih, ki sprejemajo do dvajset otrok, bolj primerne od večjih nastanitvenih objektov oziroma centrov.

Kot najboljša nastanitvena praksa je predstavljena nastanitev otrok brez spremstva v rejniških družinah. Na žalost pa se slednja izvaja zgolj v treh od desetih evropskih držav, zajetih v poročilu. Nastanitve v rejniških družinah se izvajajo le v Franciji, na Nizozemskem in v Veliki Britaniji. Najpogosteje se tovrstne nastanitve izvajajo v Veliki Britaniji in na Nizozemskem, kjer rejniške družine poskrbijo za otroke brez spremstva, mlajše od 13 let oziroma za ranljive otroke brez spremstva. Pri tem posebno pozornost namenjajo iskanju rejniških družin, ki izhajajo iz enakega kulturnega okolja kot otrok. V primerjavi z Nizozemsko so v Veliki Britaniji v rejniških družinah nastanjeni otroci, mlajši od 16 let, za katere pa so, kljub temu da zanje skrbi rejniška družina, še vedno odgovorne lokalne oblasti. Za nastanitev v rejniških družinah se zavzemajo tudi nekatere občine v Franciji in Italiji, saj naj bi ta povečevala integracijo, bila cenejša ter primernejša kot življenje v običajnih nastanitvenih objektih.

Nastanitev v rejniških družinah je možna tudi na Češkem, Slovaškem ter v Sloveniji, a se v teh državah tovrstna nastanitvena praksa ne izvaja. Razloge za to gre pripisati kombinaciji različnih dejavnikov. Med drugim je težava v tem, da rejniške družine raje sprejmejo v rejništvo mlajše otroke, v omenjenih državah pa je večina zabeleženih otrok brez spremstva starejših od 16 let. Poleg tega prebivalci teh držav niso zainteresirani za sprejemanje otrok z drugačnim etničnim in kulturnim ozadjem v rejništvo. Če že, bi se za rejništvo v teh državah verjetno odločili posamezniki, ki prihajajo iz enakega okolja kot otrok.

Otroci brez spremstva, ki so bili nastanjeni v rejniških družinah, poročajo, da je življenje pri rejnikih imelo velik vpliv na njihovo počutje kot tudi na razvoj njihovih spretnosti. Otroci, ki niso imeli možnosti nastanitve v rejniških družinah, pa so mnenja, da bi jim slednje prineslo številne prednosti in koristi.

Kljub pozitivnim odzivom otrok brez spremstva na nastanitev v rejniških družinah ti poročajo tudi o negativnem vidiku teh nastanitev. Negativni vidik se žal ne nanaša na samo nastanitev, temveč na način, kako se nastanitev v rejniških družinah pogosto konča. Kar nekaj otrok je opozorilo na nevšečnost

nepričakovane odstranitve iz rejniške družine. Nekateri otroci so morali svoje rejniške družine zapustiti po zgolj nekaj mesecih, za kar so odgovorne lokalne oblasti v posameznih državah, ki dovoljujejo različno dolgo bivanje v rejniških družinah. Prehod iz rejniške družine v samostojno življenje otroci brez spremstva opisujejo kot težavno in zmedeno obdobje.

Na Češkem je praksa, da otroke brez spremstva, ki se odločijo za šolanje na gimnaziji oziroma fakulteti, v glavnem mestu Praga nastanijo v »Blue School« – internatu, namenjenem otrokom s tujim državljanstvom. Dnevni program v internatu je prilagojen študijskemu urniku učencev, ki jih spodbuja k samostojnemu življenju. Otroci brez spremstva tovrstno nastanitveno prakso ocenjujejo kot pozitivno, pri čemer izpostavljajo možnost prostega dostopa do interneta, televizije in telefona ter neposredno bližino centra mesta Prage.

Nastanitev otrok brez spremstva v Avstriji med drugim omogočajo v okviru projekta Project Welcome, ki poleg nastanitve v prostorih organizacije Karitas otrokom omogoča tudi individualno oziroma skupinsko psihosocialno podporo. Program vključuje prostovoljce, psihoterapevta in vzgojitelja. Otrokom brez spremstva program nudi tečaj nemškega jezika ter prostočasne dejavnosti, s katerimi želijo promovirati integracijo. Stanovanja v okviru Karitasa so mladoletnikom na voljo do dopolnitve osemnajstih let, za tem pa so običajno napoteni v iskanje zasebnih nastanitvev.

Kljub zgornjima dvema primeroma iz Avstrije in Češke je v teh dveh državah ter na Madžarskem in Slovaškem največkrat izvajana nastanitvena praksa otrok brez spremstva nastanitvev v specializiranih institucijah za otroke.

Poročilo poleg ustreznih nastanitvenih praks za otroke brez spremstva navaja tudi neprimerne nastanitvene prakse. Med slednje spada nastanitvena praksa v Avstriji, Belgiji in Franciji, kjer nekatere otroke zaradi pomanjkanja prostora nastanijo v hotelih, kjer lahko brez kakršnega koli skrbnika živijo do nekaj mesecev. Še bolj nesprejemljivi pa so posamezni primeri iz Francije, kjer so bili otroci zaradi pomanjkanja prostora primorani živeti na ulici.

Poleg omenjenih držav je na seznamu držav z neprimernimi nastanitvenimi praksami tudi Slovenija, ki je do leta 2010 posamezne otroke brez spremstva nameščala v institucije, ki so sicer namenjene mladoletnikom z vedenjskimi težavami.

Poleg nekaterih neprimernih nastanitvenih praks so v poročilu omenjene tudi številne druge pomanjkljivosti, ki so povezane z nastanitvijo otrok brez spremstva v evropskih državah. Med drugim je naveden primer iz Slovaške, kjer mladoletniki opozarjajo na težavo pretiranega varovanja v nastanitvenem

objektu, saj se v njem počutijo kot v zaporu. V Veliki Britaniji otroci opažajo nerazumevanje odgovornih pri odločanju o tem, s kom bi želeli biti nastanjeni. V večini držav, ki so zajete v poročilu, opozarjajo tudi na dejstvo, da se nastanitveni objekti za otroke brez spremstva nahajajo v ruralnih, zanemarjenih predelih mest oziroma v predelih, kjer prevladuje manjšinski jezik, kar onemogoča integracijo otrok v družbo gostujoče države ter interakcijo z ljudmi s podobnim kulturnim ozadjem. Na tovrsten problem opozarjajo strokovnjaki iz Avstrije, Češke, Madžarske, Nizozemske, Slovaške ter tudi Slovenije. Otroci brez spremstva iz Nizozemske ter zaposleni na Češkem in Slovaškem pa opozarjajo še na problem neustreznega oziroma nezadovoljivo usposobljenega kadra, ki dela s tovrstno populacijo (Hancilova in Knauder, 2011).

Zagotavljanje primerne nastanitve je po mnenju strokovnjakov tako ena izmed najpomembnejših pravic otrok brez spremstva. Otrokom brez spremstva mora biti po zakonu zagotovljena ustreznost nastanitve ter ustrezno usposobljeni strokovnjaki, ki jim nudijo pomoč. Ustreznost nastanitve otrokom brez spremstva prinaša veliko prednosti, med drugim lažjo integracijo v gostujočo družbo, lažji dostop do izobraževanja ter prostočasnih aktivnosti itd. Strokovnjaki in otroci so skladni v mišljenju, da so manjši nastanitveni objekti zanje primernejši kot večji nastanitveni centri. Kot najboljšo nastanitveno obliko za otroke brez spremstva strokovnjaki predlagajo nastanitev v rejniških družinah, ki pa se izvaja le v redkih evropskih državah. Nastanitvene oblike za otroke brez spremstva se v Evropi med seboj precej razlikujejo.

V Sloveniji se z vprašanjem nastanitve otrok brez spremstva priznana mednarodno zaščito ukvarja Sektor za nastanitev, oskrbo in integracijo¹², ki deluje pod okriljem MNZJU. Otroci so bili do sedaj nastanjeni bodisi v stanovanjskih skupinah bodisi v dijaških domovih, na zasebnih naslovih, pri sorodnikih oziroma v Integracijski hiši v Ljubljani. Slednja nastanitvena oblika, ki je bila vzpostavljena z namenom lažjega prestopa v samostojno življenje, je trenutno najpogosteje izvajana. Pri tem je skrb vzbujajoče dejstvo, da v Integracijski hiši otroci brez spremstva živijo brez odraslih oseb – strokovnjakov oziroma skrbnikov, ki bi jim v hiši nudili pomoč in podporo. Postavlja se mi vprašanje, kako je mogoče, da mladoletniki, ki jih strokovnjaki prištevajo med ranljivejšo skupino otrok, živijo brez kakršne koli psihosocialne pomoči, ki bi jo vsekakor potrebovali. Če ne drugače, bi podporo potrebovali z vidika lajšanja integracije v slovensko okolje. Pri tem se sprašujem, kako to doživljajo otroci, ki v Integracijski hiši stanujejo, ter kako na dano situacijo gledajo odgovorni za nastanitev otrok v Integracijsko hišo in ostali, ki so v stiku z otroki. Na slednja vprašanja skušam najti odgovore v empiričnem delu diplomske naloge.

¹² V nadaljevanju SNOI.

3 EMPIRIČNI DEL

3.1 RAZISKOVALNI PROBLEM

3.1.1 Opredelitev problema

Na pomen nastanitvene prakse otrok brez spremstva opozarjajo številni strokovnjaki, ki se ukvarjajo s tovrstno problematiko v Evropi. Nastanitvena praksa, ki jo je deležen otrok brez spremstva, igra ključno vlogo v njegovi integraciji v družbo v gostujoči državi, vpliva na njegovo uspešnost na izobraževalni poti, prav tako pa vpliva tudi na razpoložljivo podporo skrbnikov ter kvaliteto dela osebja, ki se ukvarja z otroki brez spremstva (Hancilova in Knauder, 2011).

V RS so bili do sedaj otroci brez spremstva s priznano mednarodno zaščito nastanjeni bodisi pri sorodnikih bodisi v stanovanjskih skupinah, v dijaških domovih, na zasebnih naslovih oziroma v Integracijski hiši v Ljubljani.

Nastanitev otrok brez spremstva v Integracijski hiši v Ljubljani se izvaja od leta 2010, ko je hišo MNZJU preuredilo tako, da ustreza potrebam mladostnikov. Od leta 2010 do začetka leta 2013 je bilo v njej po podatkih Sektorja za statusne zadeve nastanjenih osemnajst otrok brez spremstva. Otroci v Integracijski hiši živijo samostojno, brez vzgojiteljev ali drugih odraslih oseb. V hišo tekom tedna vstopajo zaposleni iz SNOI ter posamezniki iz organizacije Fridolin, centra za enake možnosti mladih¹³, in v manjšem obsegu posamezniki iz Slovenske filantropije¹⁴.

3.1.2 Namen

Glavni namen diplomske naloge je ugotoviti, kako otroci brez spremstva s priznano mednarodno zaščito v RS doživljajo možnost nastanitve v Integracijski hiši v Ljubljani. Namen diplomske naloge je prav tako raziskati, kako možnost nastanitve otrok brez spremstva s priznano mednarodno zaščito v Integracijski hiši ocenjujejo njeni odgovorni na MNZJU ter organizaciji, ki sta v stiku z otroki, ki so tam nastanjeni. Zanima me, kje vidijo prednosti tovrstne nastanitve in kje pomanjkljivosti oziroma možnosti za izboljšanje. Ne nazadnje je moj namen raziskati, katere alternativne nastanitvene oblike se zdijo primerne otrokom brez spremstva, katere odgovornim za njihovo nastanitev in katere organizacijama, ki sodelujeta z otroki. Na podlagi tega želim odpreti tudi razmislek o razvojnih vizijah nastanjevanja te populacije pri nas.

3.1.3 Raziskovalna vprašanja

Raziskovalna vprašanja, na podlagi katerih sem oblikovala diplomsko nalogo, so:

¹³ V nadaljevanju Fridolin.

¹⁴ V nadaljevanju SF.

- Kako poteka življenje otrok brez spremstva s priznano mednarodno zaščito v Integracijski hiši v Ljubljani?
- Kako nastanitve v Integracijski hiši v Ljubljani doživljajo otroci brez spremstva?
- Katere alternativne nastanitvene oblike se zdijo primerne otrokom brez spremstva?
- Kje ter na kakšen način bodo otroci brez spremstva iskali nastanitve po koncu bivanja v Integracijski hiši v Ljubljani?
- Kako odgovorni na MNZJU in organizaciji, ki sta v odnosu z otroki brez spremstva, ki so nastanjeni v Integracijski hiši v Ljubljani, ocenjuje možnost tovrstne nastanitve? Kje vidijo prednosti te nastanitvene oblike, kje možnosti za spremembe?
- Katere alternativne nastanitvene oblike za otroke brez spremstva se zdijo primerne odgovornim na MNZJU ter katere organizacijama, ki sta vpeti v delovanje Integracijske hiše v Ljubljani?

3.2 METODOLOGIJA

3.2.1 Raziskovalna metoda

Odgovore na raziskovalna vprašanja sem pridobila s pomočjo delno strukturiranega skupinskega intervjuja z otroki, stanovalci IH, individualnega intervjuja ter dveh strukturiranih elektronskih intervjujev s predstavnicami strokovnih organizacij. Uporabila sem kvalitativni raziskovalni pristop.

3.2.2 Nabor oseb in postopek raziskovanja

Z željo odgovoriti na zastavljena raziskovalna vprašanja sem se odločila, da izpeljem skupinski intervju s petimi otroki brez spremstva¹⁵, ki so trenutno nastanjeni v Integracijski hiši v Ljubljani. Vsi prihajajo iz ene od afriških držav in so v RS približno leto dni in pol. Z vsemi intervjuvanimi sem imela stik vzpostavljen že prej, saj kot prostovoljka pri organizaciji Fridolin z njimi sodelujem že dobro leto. Preostale tri intervjuje sem opravila s posameznicami, ki so tako ali drugače vpete v delovanje Integracijske hiše v Ljubljani. Elektronska intervjuja sem opravila z Darjo Milošić, vodjo programov pri organizaciji Fridolin, Sonjo Gole Ašanin, svetovalko za integracijo na SNOI. Z Marino Uzelac, vodjo programov na področju mladoletnih migrantov pri SF, pa sem opravila delno strukturiran individualni intervju.

Skupinski intervju ter individualni intervju sem posnela z diktafonom ter pozneje napisala njuni transkripciji. Sodelujočim mladostnikom pri skupinskem intervjuju sem s spremembo imen pri transkripciji zagotovila anonimnost. Pri preostalem intervjuju ter dveh elektronskih intervjujih mi

¹⁵ Dva izmed njih sta dopolnila 18 let v začetku tega leta in jih tako ne moremo več prištevati med otroke brez spremstva. Kljub temu sem ju vključila v raziskavo, saj sta bila v Integracijsko hišo nastanjena, ko sta bila še mladoletna.

anonimnosti ni bilo potrebno zagotavljati, saj so intervjuvanke, kot predstavnice javno delujočih ustanov, privolile v objavo njihovih polnih imen.

3.2.3 Postopek analiziranja intervjujev

Pridobljeno gradivo sem analizirala s pomočjo kodiranja. Uporabila sem kombinacijo induktivnega in deduktivnega pristopa. Pogovore sem prebirala in si ob rob besedila zapisovala kode. Na podlagi tega sem združevala besedilo (iz vseh pridobljenih virov) v nove vsebinske sklope, ki odražajo najbolj relevantne vsebine, ki so se preko pogovorov odprle. Kode sem ob koncu združila v štiri smiselne tematske sklope. Preko kodiranja sem prišla do naslednjih pomembnih tematskih sklopov: O življenju v Integracijski hiši, O različnih nastanitvenih oblikah in o tem, kam po Integracijski hiši, O slovenščini, Sloveniji in šoli ter O posameznikih in organizacijah, ki vstopajo v Integracijsko hišo, ki jih predstavljam v naslednjem poglavju.

3.3 ANALIZA INTERVJUJEV PO SKLOPIH

3.3.1 O življenju v Integracijski hiši¹⁶

Na vprašanje, kako izgleda običajen dan v IH, so mi fantje odgovorili, da je odvisno od tega, ali imajo tisti dan šolo ali ne. V primeru, da šolo imajo, to je trikrat v tednu, se zbudijo že zjutraj, si pripravijo zajtrk ter pripravijo vse potrebno za šolo. Dneve v tednu, ko nimajo obveznosti v šoli, preživijo za računalnikom in ob gledanju filmov ter športa na televiziji.

Večino časa v IH vsi fantje preživijo skupaj. Skupno življenje zna biti po njihovem mnenju naporno: *»...but... if you are all the time together... then ja... it could be hate each other and so on yeah...«¹⁷* Zdi se jim, da bi bilo lažje, če bi se videli zgolj enkrat na teden. V takem primeru bi lahko pogrešali drug drugega, kar pa v trenutni situaciji, ko živijo skupaj, ni možno.

Integracijska hiša je razdeljena na tri nadstropja. Yuusuf in Hussain živita v prvem nadstropju hiše, Osman, Hasan in Daahir v drugem nadstropju. V pritličju trenutno ne živi nihče. Pri kuhanju so razdeljeni v dve »kuharski ekipi«, Hasan pa si kuha sam. Tako so se odločili zaradi različnega načina prehranjevanja. Hussain in Yuusuf se pri kuhi izmenjavata: *»When Hussain cooking today, tomorrow I have to cooking... when he is cooking I have to clean...«*

Fantje so v splošnem z IH zadovoljni: *»All home it's not bad.; House it's ok.«* Prepoznajo tudi nekatere pomanjkljivosti, med katerimi so najprej omenili težavo s slabo internetno povezavo: *»... and we have problem with the connection, wireless... it's very bad.«* Omenjeno težavo izpostavijo dvakrat. Po njihovem

¹⁶ V nadaljevanju IH.

¹⁷ Dobesednih citatov iz angleščine ne prevajam v slovenščino, saj je jezik fantov precej specifičen in bi s prevajanjem težko ohranila verodostojnost njihovih izjav.

mnenju je povezava v prvem nadstropju veliko boljša kot internetna povezava v drugem nadstropju. Hasan v nadaljevanju izpostavi težavo s ključi, ki so enaki za vse ključavnice v hiši. Kot pravi lahko s ključem od svoje sobe odklene vse sobe v pritličju, prvem nadstropju kot tudi v drugem nadstropju. Pri tem se mu zdi ključno dejstvo, da v sobi ne more hraniti nič vrednega: »... *you can't save in your room something...*« Ostali fantje izpostavijo še težavo s krajami v sobah, ki so se dogajale v preteklosti, ko so si sobe v IH delili s fanti iz ene od azijskih držav. V povezavi s sobami fantje izrazijo tudi željo po lastnih sobah: »*You know, everybody to live in his room... // Because somebody like sleeping at night like at nine o'clock, somebody like to sleep at five o'clock...*« V IH fantje pogrešajo tudi stacionarni telefon, s katerim bi lahko poklicali svoje družine v matične države, s čimer bi zagotovili, da bi vse stroške za klic pokrili sami. Z opremljenostjo sob in opremljenostjo IH nasploh so fantje zelo zadovoljni. Nekoliko šaljivo le dodajo, da bi si želeli še mizo in nekaj stolov zunaj na verandi.

Z lokacijo, kjer stoji IH, so fantje zelo zadovoljni. Zdi se jim ravno prav oddaljena od centra in od diskotek. Prav tako so zadovoljni z okolico hiše ter z avtobusnimi povezavami: »... *just ten minutes by bus... ja... I think it's ok...*« Zadovoljni so tudi s sosedi: »*Yeah, we have nice, nice neighbours...*« Povedali so, da so sosedi zelo prijazni in da do sedaj z njimi še niso imeli težav.

Nad vprašanjem, če bi si v IH želeli vzgojitelje, so bili fantje začudeni. Enoglasno so zatrdili, da si tega ne želijo in da raje živijo samostojno: »*Yeah, alone... it's better...*« Zdi se jim, da bi jim vzgojitelji postavljali preveč pravil, kar jim ne odgovarja. »*It's not good you know... if somebody order you all the time... go to sleep amm... go to the toilette or go to the bathroom or to shower... go to school and to the market or...*« Trenutno življenje fantje opisujejo kot svobodno: »*Yeah... this is now like a free life you know...*«, pri čemer se jim zdi, da to ni dobra popotnica za prihodnost: »*No, no, for the future... for the future is different.*«

Po besedah S. Gole Ašanin se bodo po zaključku šole v IH trikrat tedensko izvajale aktivnosti. Fantje bodo med drugim urejali vrt in gojili zelenjavo. Poleg tega jim bo S. Gole Ašanin pomagala pri opravljanju gospodinjstkih del, uporabi in kupovanju čistil ter posredno pri vaji slovenskega jezika. Kot pravi, je to zgolj začasen ukrep, saj upa, da bo kmalu vsakodnevno izvajanje programa v IH prevzela katera od nevladnih organizacij. »Pred kratkim je bil objavljen razpis, v okviru katerega je predviden tudi program dela v Integracijski hiši. Upamo, da se bodo nanj prijave zainteresirane nevladne organizacije in bodo tako lahko otroci brez spremstva v bodoče deležni strokovne oskrbe vsaj nekaj ur dnevno.«

3.3.2 O različnih nastanitvenih oblikah ter o tem, kam po Integracijski hiši

Fantom se IH zdi primerna nastanitvena oblika po odhodu iz Azilnega doma. Zdi se jim, da druge možnosti ob pridobitvi statusa niso imeli. Nastanitev v IH ob pridobitvi pozitivnega statusa dojemajo kot obvezo: »*In the asylum system... is when the man get the positive answer then he must go to here...*« Najti zasebno stanovanje takoj po odhodu iz Azilnega doma se jim zdi nemogoče, pri čemer težavo vidijo

predvsem v pomanjkanju denarja. Možnost nastanitve v dijaškem domu se jim zdi neprimerna. Slednjo možnost primerjajo z življenjem v Azilnem domu, kjer vlada preveč pravil: »... *there is you know... you have to come, sleep at ten, nine in the evening... you must go to school direct... I mean regulary... you must don't drink, you must don't smoke... a lot of rules you know.*« Zdi se jim, da bi jim pri nastanitvi v dijaškem domu primanjkovalo svobode ter druženja s prijatelji: »... *but if you need to... somebody comes to you... to visit you then... he can't come in to dijaški dom... but if you have apartments... then it's ok.*« Fantje so povedali, da bodo v IH lahko bivali največ eno leto in pol, kasneje pa si bodo morali poiskati nova stanovanja. Pri tem jim bo z mesečnim nakazovanjem denarja za stanovanje pomagal center [CSD, op. avtorice]. Denar iz centra bodo prejeli tri leta. Omenijo tudi možnost življenja na ulici: »*After you go sleeping in the street.*« Na vprašanje, kako si bodo našli stanovanja, so odgovorili, da jim bo pri tem pomagala SF. Povedali so še, da poznajo nekaj ljudi, ki so bili v enakem položaju kot oni, in pri iskanju stanovanj niso imeli težav. Stanovanj si fantje ne bodo iskali skupaj, temveč sami oziroma v parih: »*Me and Yuusuf will go together now.*« Ob mojem vprašanju, če bi želeli deliti stanovanje s Slovenci, so bili fantje začudeni. Povedali so, da si tega ne želijo in razložili, zakaj ne. Zdi se jim, da bi bila največja težava pri razlikah v kulturi in jeziku, kar bi lahko pripeljalo do nerazumevanja in težav. Menijo, da je lepše živeti z nekom, s katerim se dobro razumeš. Pri življenju s Slovenci jih najbolj motijo številna pravila, ki jih spravljajo ob živce: »*I don't know... it's not so easy... cause they have a lot of different rules, you know...//... the rules make us crazy!*«

D. Milošič ocenjuje, da je nastanitev v IH v taki obliki kot sedaj za otroke brez spremstva s priznano mednarodno zaščito neprimerna. Zdi se ji, da v IH za otroke ni ustrezne pedagoške oskrbe. Neprimerno se ji zdi dejstvo, da otroci v hiši prebivajo sami, kar je po njenem mnenju strokovno nesprejemljivo. »Mladostniki bivajo sami, kar je s strokovnega vidika nesprejemljivo, posebej če se zavedamo, da gre za mladostnike, ki prihajajo iz drugačnih okolij in imajo pogosto zaradi travmatičnih izkušenj psihične težave.« Prednosti nastanitvene oblike v IH vidi v možnosti hitre nastanitve in v njeni prostorski umeščenosti ter bivanjskih pogojih, ki so po njenem mnenju ustrezni. D. Milošič ugotavlja, da ni nastanitvene oblike, ki bi bila primerna za vse mladostnike: »Enoznačnega odgovora na to vprašanje po mojem mnenju ni.« Zdi se ji, da bi morala biti IH zgolj prehodna namestitev, ki bi mladostniku omogočila prvo integracijo v okolje. Kot alternativo omeni možnost nastanitve v dijaškem domu, ki ima številne prednosti pred IH. »Mladostniki bi se na tak način hitreje vključili v slovensko družbo, se naučili jezika, deležni pa bi lahko bili tudi pedagoškega vodenja.« Slabost dijaških domov pa vidi v tem, da med vikendi in med šolskimi počitnicami ne zagotavljajo celotne oskrbe. Za otroke z večjimi osebnostnimi težavami bi se ji zdela smiselna nastanitev v stanovanjskih enotah. VIZ se ji zdijo nesprejemljivi. Omeni še možnost samostojnega bivanja, ki se ji zdi primerno za samostojnejše, starejše in bolj zrele mladostnike ter

posameznike, ki se težje prilagodijo življenju v skupnosti. Kot možno alternativo navede tudi rejniške družine, kjer opozori, da bi bilo potrebno poskrbeti za ustrezno usposobljenost rejnikov.

Podobno kot D. Milošič tudi S. Gole Ašanin vidi prednosti IH v njeni lokaciji, prostoru in njeni opremljenosti, pomanjkljivost pa v pomanjkanju ustrezne strokovne oskrbe in v omejenosti bivanja. »Druga pomanjkljivost je ta, da je bivanje v integracijski hiši omejeno na 1 leto oziroma se lahko podaljša še za dodatnih 6 mesecev.« Kot alternativo S. Gole Ašanin navaja možnost nastanitve v stanovanjski skupini vzgojnega zavoda, ki so se je do sedaj že posluževali. Prednost pri tovrstni nastanitveni obliki vidi v zagotovljeni 24-urni oskrbi in strokovni pomoči, ki so je otroci deležni s strani vzgojiteljev, ter v pripravljenosti vzgojiteljev za delo s tovrstno populacijo. »Naša izkušnja je bila zelo pozitivna, saj so se tudi vzgojitelji zelo prilagodili, hkrati so bile osebe z mednarodno zaščito za njih nekaj novega in jim je predstavljalo tudi strokovni izziv.« Kot edino pomanjkljivost tovrstne nastanitve navede dejstvo, da so otroci brez spremstva nastanjeni z mladostniki, ki imajo težave v vedenju in čustvovanju. Kot drugo alternativo omeni možnost nastanitve v dijaškem domu, s katero so začeli pred kratkim in ima kar nekaj prednosti: »Prednost nastanitve v dijaškem domu je predvsem ta, da so nastanjeni z vrstniki, ki se šolajo in imajo v življenju postavljene neke cilje, preko njih spoznavajo način življenja pri nas, z vsakodnevno komunikacijo z njimi izboljšujejo svoje znanje slovenskega jezika, prav tako si pridobijo nove prijatelje in si s tem širijo svojo socialno mrežo.« Negativni vidik tovrstne nastanitvene oblike po njeno predstavlja manj intenzivno ukvarjanje s posameznikom, nepodobnost z družinskim življenjem ter pomanjkanje možnosti navajanja na samostojno življenje. Kot zadnjo alternativo omeni rejništvo, ki se ji zdi najbližje družini. Težave pri rejništvu vidi v dejstvu, da so otroci brez spremstva pri nas stari med 16 in 17 let, v iskanju rejniških družin, v jezikovni oviri in kulturnih razlikah ter v potrebi po dodatnem usposabljanju rejnikov. Nastanitvena oblika, ki se zdi S. Gole Ašanin najbolj optimalna, je nastanitev v obliki stanovanjskih skupin: »Nastanitev bi morala biti v obliki stanovanjskih skupin, saj je ta najbolj optimalna in zagotavlja najustreznejšo oskrbo in strokovno pomoč, ki jo otroci brez spremstva tudi potrebujejo.« Po njenem mnenju bi morala biti tovrstna nastanitev otrokom omogočena tudi še kakšno leto po dopolnitvi polnoletnosti: »... otrok s samim dejstvom, da je napolnil 18 let, ne more preko noči postati sposoben samostojnega življenja.« Opozarja pa tudi na to, da bi bilo potrebno razmišljati o nastanitvi otrok skupaj s slovenskimi vrstniki, saj po njeno to prinaša številne dodatne prednosti, poleg tega pa si tega želijo tudi otroci. Omenjena nastanitvena oblika bi razbremenila skrbnike otrok brez spremstva, ki so trenutno po njeno preobremenjeni. Ob tem intervjuvanka opozori še na vedno večjo težavo pri iskanju zadostnega števila skrbnikov in na omejeno delo centrov za socialno delo pri izvajanju skrbništev: »Tako skrbništva prevzemajo centri za socialno delo, ki seveda ne zmorejo v tolikšni meri izvajati dela kot ga posamezniki v okviru nevladne organizacije, ki je pridobila skrbništvo.«

M. Uzelac trdi, da na SF pozdravljajo možnost nastanitve v IH. Zdi se jim dobro, da po odhodu iz Azilnega doma ni potrebno iskati nastanitev, temveč se ve, kam se otroke nastani. »Torej je nek avtomatizem, v smislu, ok, tja bodo šli, tam bodo nastanjeni, tam bodo imeli zagotovljeno streho nad glavo.« Težavo pri IH vidi v tem, da ni usposobljenega strokovnega kadra. »Usposobljen, to je poudarek, ker ni dovolj, da je strokovni kader, če ni primerno usposobljen za delo s temi otroki.« Po mnenju M. Uzelac IH ne moremo primerjati z nastanitvijo v stanovanjskih skupinah, ki obstajajo za otroke in mladostnike z vedenjskimi in čustvenimi težavami. Podporo kot so je deležni otroci v stanovanjskih skupinah, bi po njeno potrebovali tudi otroci brez spremstva. »Torej pomoč skozi vsak dan, nudenje vsake podpore in pomoči, ki jo potrebujejo, in to je identično temu, kar bi naši otroci potrebovali«. Otroci brez spremstva bi po njenem mnenju pri določenih stvareh potrebovali celo še več kot slovenski otroci: »Predvsem kar se tiče spoznavanja situacij, možnosti, katere so, kulture, družbe, mreženje, spoznavanje slovenskih vrstnikov, socialne veščine in tako dalje.« Kot možno alternativo M. Uzelac omeni možnost nastanitve v dijaškem domu. Omenjena nastanitvena oblika po njeno ni optimalna, ima pa vseeno nekaj prednosti pred IH. Ena izmed njih je po njeno večja pokritost s strani strokovnih delavcev ter zagotovljeni dnevni obroki v menzi. Kot pravi, si morajo otroci v IH kuhati sami, v dijaškem domu pa so otroci olajšani za kuhanje. Pri tem pa doda, da si nekateri otroci, ki so nastanjeni v dijaškem domu, kljub temu kuhajo sami, saj jim slovenska hrana ne ustreza. Vodja programov na področju migrantov na SF predstavi tudi njen pogled na možnost nastanitve v stanovanjski skupini. Pove, da so tri otroke pred leti že nastanili v stanovanjsko skupino v Postojni, pri čemer je imela glavno vlogo Sonja Gole Ašanin. Omenjeno nastanitveno obliko oceni kot dobro prakso, a se zaveda, da tudi to ni optimalna rešitev. »To se je obneslo kot dobra praksa, kljub temu da smo se že v začetku, ko smo s Sonjo sodelovali, zavedali, da stanovanjske niso najbolj optimalne rešitve za naše otroke zato, ker so pač tam nastanjeni otroci z drugačnimi težavami in se nam zdi, da tudi to ne bi bilo najbolj optimalno.« Najbolj optimalna rešitev se ji zdi nastanitev v posebnih stanovanjskih skupinah, ki bi bile zgolj za otroke brez spremstva, pri čemer pa se ji zdi, da se zopet postavlja kočljivo vprašanje integracije in izoliranosti od slovenskih vrstnikov.

3.3.3 O slovenščini, Sloveniji in šoli

Fantje so mnenja, da je slovenščina težka in se jo je težko naučiti: »*Maybe ten years you don't learn Slovenian language.*« Pri tem dodajo, da ne razumejo, zakaj bi se učili slovenskega jezika, če v Sloveniji tako ali tako ne bodo dobili službe: »...*if we learned language then we want to have jobs you know...*« Za intenzivno učenje slovenščine bi po njihovo potrebovali nek cilj, ki ga trenutno nimajo. »*They said you can learn language if you have a goal you know...*« V povezavi z jezikom fantje omenijo tudi njihov odnos do šole. Šole ne sovražijo. Zdi se jim le, da nima smisla hoditi v šolo, če jih po končanem šolanju ne čaka služba. Zamujanje v šolo se fantom ne zdi velik problem. »*But in this school you know it's like just... ten minutes, just five minutes it's not problem... just thirty minutes it's not problem... you will go*

later. Now we are going like half an hour late...« V šolo, kot pravijo, hodijo zaradi zabave in ne zaradi učenja. Kot razlog, zakaj obiskujejo šolo, pa navedejo tudi denar in Urbano [kartica za mestni avtobus, op. avtorice], ki ju dobijo le, če šolo obiskujejo redno. Fantje imajo občutek, da je večina Slovencev brez službe in da nekateri Slovenci posledično živijo na cesti. Občutek imajo, da bodo sami prav tako ostali brez služb: »... *yeah, Slovenian jobs... we can not get it... it's not easy,*« pri čemer omenijo, da je težava v tem, da so tujci. V primeru, da bi imeli zagotovljene službe, zatrdijo, da bi se začeli učiti slovenščine in hoditi v šolo. Podobno razlagajo v primeru, da bi imeli službo. V takem primeru bi se bili pripravljene zbuhati zgodaj zjutraj: »... *if we will have job at seven in the morning then we can wake up at five o'clock... four hours earlier...*« Na moje vprašanje, če o stanju v Sloveniji niso bili seznanjeni prej, mi fantje v grenkem smehu povejo, da si niso želeli priti v Slovenijo oziroma da za Slovenijo prej sploh še niso slišali: »*No, we didn't know Slovenia.*« »... *we were not going to Slovenia.*« Ob tem še povejo, da je stanje v nekaterih drugih evropskih državah veliko boljše kot pri nas. Države, katerim pripisujejo boljše stanje [ekonomsko in zaposlitveno stanje, op. avtorice], so Norveška, Nemčija, Anglija, Francija in Nizozemska. Slovenijo prištevajo med slabše države, a kljub temu ne med najslabše: »*Slovenia is not the worst one.*« Po njihovem mnenju se Slovenija nahaja nekje v sredini. Kot najslabše države omenjajo Romunijo, Madžarsko in Bolgarijo ter tudi Italijo.

O trenutnem neustreznem položaju otrok brez spremstva s priznano mednarodno zaščito v Sloveniji piše D. Milošić, ki težave pripisuje pomanjkanju volje za iskanje ustreznih rešitev. Po njenem mnenju je težava v tem, da se na MNZJU in MDDSZ¹⁸ ne morejo dogovoriti, kdo je pristojen za to problematiko. Zdi se ji, da glede na majhno število otrok finančna sredstva ne bi smela predstavljati ovir. Poleg tega pa bi po njeno z ustrežno in pravočasno obravnavo stroške lahko še znižali. »Konec koncev, če bi z ustrežno, pravočasno obravnavo teh otrok, ki mora nujno vključevati tudi vzgojo, poskrbeli, da se izšolajo in vključijo v slovensko družbo, bi bili dolgoročno stroški za državo nižji.«

S. Gole Ašanin je mnenja, da v Sloveniji ni pravega interesa za rešitev problematike otrok brez spremstva. Zdi se ji, da je Slovenija v prednosti, saj k nam prihaja majhno število otrok brez spremstva in bi tako lahko vzpostavili celosten sistem podpore in pomoči, ki bi deloval tudi v primeru, če bi v Slovenijo prišlo večje število otrok. Po njenem mnenju ne bi smeli delati razlik med otroki, saj imajo vsi enake pravice, med katerimi je tudi pravica do ustrezne podpore in pomoči. Prav tako se ji zdi nesmiselno vzpostavljanje paralelnega sistema za otroke brez spremstva: »Tako je nesmiselno vzpostavljati paralelni sistem za otroke brez spremstva z mednarodno zaščito (ali otroke brez spremstva – tujce), temveč je rešitve potrebno iskati v obstoječem sistemu pomoči, ki je na voljo tudi slovenskim otrokom, seveda z ustreznimi prilagoditvami.«

¹⁸ Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.

Po mnenju M. Uzelac je v Sloveniji področje otrok brez spremstva pomanjkljivo urejeno. Zdi se ji, da bi ga morali zastaviti drugače. Strokovnjaki bi morali po njeno otroke brez spremstva obravnavati celostno in iskati dolgotrajne rešitve. Zdi se ji, da bi otroci v Sloveniji potrebovali tim strokovnjakov, ki bi jim pomagal. »To bi moral biti nek tim strokovnjakov, ki po eni strani skrbi za njihov ... nek psihosocialni suport, recimo vzgojo. Hkrati pa zunanji strokovnjaki, ki pa bi skrbeli za te legalne stvari.«

3.3.4 O posameznikih in organizacijah, ki vstopajo v Integracijsko hišo

Po mnenju fantov lahko v IH pride kdor koli. Med drugim fantje naštejejo Saro, Katjo, Martino [prostovoljke pri organizaciji Fridolin, op. avtorice] in Darjo [vodja programov pri organizaciji Fridolin, op. avtorice]. Poleg omenjenih navedejo še Marino [vodja programov na področju mladoletnih migrantov pri SF, op. avtorice], Sonjo [svetovalka za integracijo na SNOI, op. avtorice], Katarino [vodja SNOI, op. avtorice] in Tončka [SNOI, skrbnik IH, op. avtorice]. Slednji prihaja v hišo vsak dan. Fantje povejo, da je Tonček šef IH, ki vsak dan prihaja preverjat stanje v hiši: »*No, he is the boss here... in this house... just come to check here...*« Dejstvo, da Tonček prihaja dnevno, fantje ocenjujejo kot pozitivno. Fantje omenijo tudi Tamaro [prostovoljko pri SF, op. avtorice], ki v hišo ne prihaja redno. Vprašam jih tudi o tem, če v hišo prihajajo njihove skrbnice, na kar Hussain nekoliko užaljeno odgovori, da je njegova skrbnica v hišo prišla zgolj enkrat: »*She just come one time that we had meeting.*«

Fantje med pogovorom večkrat izpostavijo pomoč, ki jim jo pri življenju v Integracijski hiši nudi SF. Slovenska filantropija jim po njihovem mnenju pomaga pri vseh problemih, na katere naletijo: »*With every problem...every problem!*« Povejo, da jim SF pomaga, ko potrebujejo obleke, kolo ali računalnik. Pomaga jim pri iskanju fitnesa in treningov ter jim nudi tečaj slovenskega jezika. Še posebej pa izpostavijo denarni prispevek, ki ga dobijo od SF za organiziranje rojstnodnevnih zabav, ter pomoč prostovoljcev SF, ki jim pomagajo pri učenju jezikov. »*I have volunteer english, slovene english... this is all filantropija.*« Slovensko filantropijo fantje opisujejo s samimi presežniki: »*It's good organisation.*«, »... *it's the best.*«

Vodja programov pri organizaciji Fridolin pravi, da je njihova organizacija vstopila v IH, ko se je vanjo vselil eden izmed otrok, kateremu je bila skrbnica. V IH so v tistem času živeli nekateri mladoletniki, ki so jih poznali že z Azilnega doma, kjer so prostovoljno delovali zadnje leto. Opazili so, da se številni posamezniki v IH ne znajdejo dobro in jim pri tem pomagali. »V prvem obdobju smo posameznikom pomagali predvsem pri čisto praktičnih zadevah, od uporabe gospodinjskih aparatov, delitvi stroškov prehrane, do vzdrževanja primerne higiene v stanovanju. Z njimi smo se družili in jim pomagali pri razreševanju različnih težav.« Avtoriteto so si po njenem mnenju pridobili preko pozitivnega odnosa, ki so ga vzpostavili že v Azilnem domu. Za delo v IH niso pridobili nobenega formalnega soglasja, jih je pa pri njihovem delu vedno podpirala vodja SNOI, mag. Katarina Štrukelj, ki je prisluhnila njihovim opažanjem.

S. Gole Ašanin zapiše, da je SNOI zadolžen za nastanitev otrok v IH. Njihova naloga je, da seznanijo otroke s hišnim redom, skrbijo za inventar in vzdržujejo hišo. Po njenih besedah se SNOI v IH vključuje vsakodnevno. V hišo vsak dan prihaja skrbnik IH, ki preverja, če je v hiši prišlo do kakšnih okvar in poskrbi za njihovo popravilo. Skrbnik otroke prav tako spodbuja k varčni in gospodarni rabi vode ter elektrike, kar jim bo po njeno koristila pri kasnejših zasebnih nastanitvah. V IH občasno opravijo tudi skupinske sestanke skupaj z otroki in njihovimi skrbniki. »Občasno opravimo tudi skupen sestanek z mladoletniki in njihovimi skrbniki, kjer se pogovorimo o morebitnih težavah med stanovalci, kršitvah hišnega reda ter vzdrževanju čistoče.« Intervjuvanka pove, da sama IH obišče občasno, z namenom, da s fanti opravi pogovore.

M. Uzelac pravi, da se SF v IH ne vključuje prav pogosto. Kot pravi so dogovorjeni z MNZJU, da so v hiši prisotni enkrat na teden. V IH delujejo po najboljših močeh in v skladu z zmožnostmi. Z IH so povezani bolj kot skrbniki posameznih otrok, ki jih spremljajo: » ... odkar obstaja ta Integracijska hiša, se na področju vključujemo na način, da smo dosti mladoletnikom, ki so tam nastanjeni, imenovani za skrbnike in na ta način te mladoletnike spremljamo.« Spremljajo pa tudi ostale otroke v IH, ki jim niso skrbniki.

3.4 INTERPRETACIJA

3.4.1 Integracijska hiša

Otroci, odgovorni tako na MNZJU kot tudi prisotni organizaciji, so zadovoljni, da obstaja možnost nastanitve v IH v Ljubljani. Prednost vidijo predvsem v dejstvu, da po odhodu iz Azilnega doma ni potrebno iskati nastanitvenih možnosti, temveč se nastanitev ob pridobitvi mednarodne zaščite lahko uredi v razmeroma kratkem času. Vsi omenjeni so prav tako zadovoljni z lokacijo, kjer stoji IH. Za razliko od nekaterih tujih evropskih držav, ki poročajo o neprimernih lokacijah nastanitvenih objektov v ruralnih predelih mest, je v Sloveniji situacija veliko boljša. Integracijska hiša stoji blizu centra glavnega mesta, kar omogoča lažji dostop do izobraževanja, lažjo integracijo v okolje in slovensko družbo itd. Za razliko od Azilnega doma, ki je na obrobju mesta Ljubljane, sredi industrijske cone, Integracijska hiša fantom s svojo bližino do centra ter umeščenostjo v naselje omogoča hitrejše in lažje širjenje socialnih mrež, lažje vključevanje v slovensko družbo, lažji dostop do stvari potrebnih za vsakodnevno življenje ipd. Dejstvo, da je hiša v bližini centra, v naselju, da ni izolirana ali umaknjena, je pomembno tudi simbolno. Fantje se v IH vsekakor počutijo bolj vpete v (slovensko) družbo, kot so se v Azilnem domu, kar v intervjuju povejo posredno.

Tako odgovorni kot otroci so v glavnem zadovoljni z opremljenostjo hiše. Otroci izpostavijo le nekaj stvari, ki jim v IH niso všeč oziroma bi jih radi spremenili. Želijo si boljše internetne povezave, zamenjave

ključavnic, ki bi jim omogočila nekoliko več zasebnosti, ter stacionarni telefon, s katerim bi lahko vzdrževali bolj redne stike z družinami. Integracijsko hišo lahko štejemo med manjše nastanitvene objekte, kar jo po mnenju strokovnjakov prišteva med primerne nastanitvene oblike. Med primerne nastanitvene oblike pa je vsekakor ne prišteva njena ključna pomanjkljivost. Ključna in precej izstopajoča pomanjkljivost IH v očeh odgovornih in organizacij je pomanjkanje strokovnega kadra, ki bi otrokom v hiši nudil vsakodnevno podporo in pomoč. Otroci so v IH prepuščeni sami sebi, kar je po mnenju predstavnic organizacij Fridolin in SF nedopustno. Od otrok je z nastanitvijo v IH zahtevana velika mera samostojnosti in odgovornosti, ki ji po mnenju organizacije, ki v IH aktivno deluje, marsikateri od otrok ni kos. Številni otroci se po besedah vodje programov pri organizaciji Fridolin ne znajdejo pri »praktičnih zadevah« v hiši, kjer ima v mislih kuhanje, pospravljanje sobe, pranje perila, ipd. Pri tem bi bilo smiselno dodati, da je ena izmed pravic otrok brez spremstva ravno ta, da jim mora biti v času bivanja v državi zagotovljena primerna podpora, ki jim jo morajo nuditi za tovrstno delo ustrezno usposobljeni strokovnjaki.

Pri tem se mi postavlja vprašanje, kdo bi bili za omenjeno populacijo ustrezno usposobljeni strokovnjaki. Po mojem mnenju bi to morali biti strokovnjaki, s področja psihologije, pedagogike oziroma socialne pedagogike. Še bolj ključno pa se mi zdi dejstvo, da mora biti strokovnjak, ki dela s tovrstno populacijo, seznanjen s specifičnimi potrebami teh otrok, ki so velikokrat kulturno pogojene. Smiselno bi bilo, da bi otrokom brez spremstva nudili podporo strokovnjaki, ki bi imeli ustrezna psihološka in pedagoška znanja, poleg tega pa bi morali biti seznanjeni z otrokovo kulturo in njenimi značilnostmi ter posebnostmi. Med primernejše strokovnjake za tovrstno delo vsekakor prištevam socialne pedagoge.

Otroci, nastanjeni v IH, so s svobodnim življenjem brez strokovnega kadra v hiši sicer zadovoljni, a se zavedajo, da jim to v prihodnosti ne bo koristilo. Fantje imajo verjetno v mislih, da bodo morali IH čez dobro leto zapustiti, kar bo od njih zahtevalo še večjo mero samostojnosti kot sedaj. Če ne drugega, si bodo morali sami najti nova stanovanja ter kasneje poskrbeti za svoja stanovanja, v kar je vključeno tako plačilo kot tudi ostala skrb, kot je kuhanje, pospravljanje ipd. Do denarne pomoči so fantje sicer upravičeni še leto dni in pol po odhodu iz IH (v primeru da so v IH eno leto in pol), kasneje pa si bodo morali denar za nastanitev in življenje nasploh zaslužiti sami. Zdi se, da se fantje zavedajo, da bi jim bolj urejen ritem življenja, to je redno jutranje zburjanje, redno obiskovanje šole, intenzivno učenje slovenščine ipd., ki bi ga imeli ob prisotnosti strokovnega osebja, koristil, saj bi se ob odhodu iz IH lažje znašli v vse prej kot enostavnem samostojnem življenju, ki jih čaka. Kljub vsemu so glede iskanja nastanitev in življenja po odhodu iz IH precej optimistični, čeprav izpostavijo, da jih skrbi, da bodo morda prisiljeni v življenje na cesti.

3.4.2 Alternativne oblike nastanitve

Po mnenju strokovnjakov je najbolj primerna nastanitvena oblika nastanitve za otroke brez spremstva nastanitev v rejniških družinah. V Sloveniji se ta možnost ne izvaja, saj so otroci, ki prihajajo v RS, v večini starejši od 16 let, za katere pa nastanitev v rejniških družinah po mnenju strokovnjakov ni več tako primerna. Kot alternative nastanitvi v IH intervjuvanke navedejo možnost nastanitve v dijaškem domu, v stanovanjski skupini in možnost samostojnega bivanja. Prednost nastanitve v dijaškem domu vidijo v tem, da imajo otroci tam zagotovljeno vsakodnevno podporo in pomoč, pedagoško vodenje ter redne dnevne obroke. Poleg tega otrokom nastanitev v dijaškem domu omogoča hitrejše vključevanje v slovensko družbo, učenje slovenskega jezika, spoznavanje načina življenja v Sloveniji, širjenje socialnih mrež itd. Negativni vidik tovrstne nastanitve pa pripisujejo nezagotovljeni podpori v času počitnic ter med vikendi, manj intenzivnemu ukvarjanju s posameznikom, nepodobnosti z družinskim življenjem ter pomanjkanju možnosti navajanja na samostojno življenje. Nastanitev v stanovanjski skupini bi otrokom po mnenju intervjuvank prinesla prednost predvsem zaradi celodnevne podpore in strokovne pomoči, ki bi je bili tam deležni. Pomanjkljivost te alternative pa je po njihovo predvsem v dejstvu, da so v stanovanjskih skupinah nastanjeni otroci z drugačnimi težavami in potrebami, kot jih imajo otroci brez spremstva. Zadnjo alternativno obliko nastanitve v največji meri predstavijo otroci, omeni pa jo tudi vodja programov v organizaciji Fridolin. To je možnost samostojnega bivanja oziroma zasebna nastanitev. Ta nastanitvena oblika naj bi bila po njenem mnenju primerna predvsem za otroke, ki so dovolj samostojni oziroma imajo težave s prilagajanjem na življenje v skupnosti. Na podlagi analize skupinskega intervjuja menim, da je to nastanitvena oblika, ki je najbližje otrokom. Druge alternative se otrokom ne zdijo primerne, pri čemer še posebej izpostavijo nastanitev v dijaškem domu. Slednja se jim zdi neprimerna predvsem zaradi prevelikega števila pravil, ki tam veljajo, in težav pri ohranjanju stikov s prijatelji.

Kot ugotavljajo intervjuvanke, v Sloveniji ni neke optimalne nastanitvene oblike, ki bi ustrezala vsem otrokom brez spremstva oziroma ki bi bila z vseh vidikov primerna in ustrezna za bivanje teh otrok. Strinjajo pa se, da bi bila najbolj optimalna rešitev verjetno nastanitev v posebnih stanovanjskih skupinah, kjer bi otrokom brez spremstva ustrezno usposobljeni strokovnjaki nudili vsakodnevno podporo in psihosocialno pomoč. Tudi pri tej možnosti pa se po njihovo pojavlja problem, in sicer se postavlja vprašanje integracije teh otrok v slovensko družbo oziroma izolacija teh otrok od slovenskih vrstnikov. Temu bi se lahko po mojem mnenju izognili z oblikovanjem mešanih stanovanjskih skupin, kjer bi bili nastanjeni tako slovenski mladoletniki kot tudi mladoletni otroci brez spremstva s priznano mednarodno zaščito. Pri tem bi morali posebno pozornost nameniti sestavljanju omenjenih skupin mladoletnikov, ki bi morale biti optimalno za vse posameznike v stanovanjski skupini. Kot možno rešitev pa vidim tudi nastanitev teh otrok v sicer posebnih stanovanjskih skupinah, pri čemer bi interakcijo s slovenskimi vrstniki zagotavljali preko popoldanskih aktivnosti (hobijev, tečajev, delavnic ipd.).

Mnenje intervjuvank, da ni enoznačne nastanitvene rešitve, ki bi bila primerna za vse otroke brez spremstva po mojem mnenju opozarja na to, da bi morale biti iskanje optimalne nastanitve prilagojeno individualno. Zdi se mi, da je pri tem pomembno upoštevanje otrokovih želja ter upoštevanje načela otrokove največje koristi. Pri iskanju primerne nastanitve bi bilo po mojem mnenju potrebno upoštevati tako poznavanje posameznega otroka kot tudi države oziroma kulture iz katere ta prihaja. Zdi se mi, da ima slednje velik vpliv na iskanje optimalne rešitve za posameznika.

Otroci, s katerimi sem opravila intervju so izrazili željo, da si nikakor ne želijo nastanitve v dijaškem domu, saj tam veljajo preveč striktna in omejujoča pravila, ki bi se jih težko povsem držali. Želijo si bolj svobodnega življenja, z manj omejujočimi pravili, kot veljajo v dijaškem domu. Povsem drugačna je situacija dveh otrok brez spremstva, ki prihajata iz ene izmed azijskih držav, s katerima sem tedensko v stiku. Otroka sta nastanjena v Dijaškem domu Poljane in po mojih opažanjih nimata večjih težav z življenjem v dijaškem domu in pravili, ki tam veljajo. Nastanitve v dijaškem domu sta si celo želela. Dijaški dom se jima je zdel primerna nastanitvena oblika, saj sta si po nekaj mesecih življenja v Integracijski hiši želela bolj urejenega življenjskega ritma ter nekoliko več stika s slovenskimi vrstniki, kar jima je tam vsekakor omogočeno.

Težko bi trdila, da je otrokoma, ki sta nastanjena v dijaškem domu, zagotovljena ustrezna podpora in pomoč s strani vzgojiteljev. Zdi se mi, da je to glavna pomanjkljivost dijaških domov kot možne nastanitvene oblike za otroke brez spremstva. Dijaški dom bi po mojem mnenju lahko bil optimalna nastanitvena oblika za posamezne otroke brez spremstva v primeru, da bi bil zagotovljen kader, ki bi bil zadolžen za podporo in pomoč otrokom, v tolikšni meri, kot bi jo ti potrebovali. S tem bi se izognili tudi težavi, ki jo omenja M. Uzelac, in sicer težavi s preobremenjenostjo skrbnikov otrok brez spremstva.

3.4.3 Težave, s katerimi se srečujejo v Sloveniji

Glavno težavo, o kateri govorijo otroci, bi lahko opisala kot pomanjkanje vizije. Fantje ne vidijo smisla v učenju slovenščine in v rednem obiskovanju šole, saj se jim zdi, da jim to v prihodnosti ne bo nič koristilo. Zdi se jim, da jih v Sloveniji ne čakajo službe. Šolo, kot pravijo, obiskujejo zaradi koristi, ki jim jih redno obiskovanje prinaša. Prav tako bi pomanjkanje vizije lahko bilo razlog, zakaj mladostniki zamujajo v šolo, se zbujajo pozno popoldan itd. Pri tem se mi zdi pomembno dejstvo, da želja fantov ni bila priti v Slovenijo. Njihova želja je bila priti v boljše situirane države, med katere prištevajo Norveško, Nemčijo, Anglijo, Francijo in Nizozemsko. Iz pogovora z njimi lahko razberem, da so razočarani, ker so bili zabeleženi v Sloveniji. To bi lahko bil eden izmed razlogov za njihovo trenutno pasivno držo, ki se kaže v njihovih odgovorih. Za pasivno držo pa vsekakor niso v vseh pogledih krivi sami. Na nek način bi krivdo lahko pripisali tudi zakonom in ureditvam, ki otroke s priznano mednarodno zaščito na določenih mestih omejujejo. Pri tem bi lahko izpostavila težavo, ki sicer ni zajeta v odgovorih fantov, se pa z njo srečujem pri prostovoljnem spremljanju fantov. V mislih imam težavo dodatnega zaslužka, ki bi si ga lahko

pridobili s študentskim delom. Tovrstno delo je fantom na nek način onemogočeno, saj v primeru, da se odločijo za študentsko delo, tvegajo izgubo mesečne denarne podpore, ki jo prejema od države. Omenjeno dejstvo fantov vsekakor ne spodbuja k aktivni skrbi za lastno življenje. Kot pravijo sami bi jih prav možnost dodatnega zaslužka oziroma službe spodbudila k bolj intenzivnem učenju slovenščine in k rednem obiskovanju šole.

Podobno k pasivni drži otrok, po mojih opažanjih in po opažanjih ostalih, vključenih v delo z otroki v IH, vpliva program šolanja ter ne ravno vzpodbuden odnos učiteljev v šoli, ki jo obiskujejo otroci. Po besedah fantom šole bolj kot zaradi želje po novem znanju in učenju slovenskega jezika, obiskujejo zaradi ugodnosti, ki jim jo obiskovanje pouka prinese. Fantje mi v času, ki ga preživim z njimi velikokrat pripovedujejo o nezainteresiranih učiteljih, ki od njih ne zahtevajo veliko. Prav tako opažam, da otroci iz šole prinašajo učne liste, ki so vse prej kot primerni za učenje tako specifične populacije kot so otroci brez spremstva. Učni listi vsebujejo besede ter besedne zveze, ki so za nekoga, ki se slovenskega jezika šele uči, po mojem mnenju prezahtevne. Podobno je s temami, o katerih se učijo otroci v šoli. Te se mi zdijo v veliki meri neuporabne za vsakdanje življenje otrok, ki so šele začeli spoznavati slovensko kulturo ter se vključevati v slovensko družbo. Zdi se mi, da bi bilo šolanje otrok potrebno oblikovati drugače, izbrati bolj smiselne teme in izbor besed prilagoditi njihovemu znanju. Prav tako pa menim, da bi učitelji, ki so s temi otroki v stiku, morali biti dobro seznanjeni s specifičnimi potrebami teh otrok, kar sedanjim po moji oceni niso.

Tako odgovorni na MNZJU kot tudi predstavnici organizacij opozorijo na problem neustrezno in slabo urejenega področja otrok brez spremstva s priznano mednarodno zaščito v Sloveniji. Po njihovem mnenju v Sloveniji ni pravega interesa za reševanje problematike otrok brez spremstva. Kot razlog zakaj je temu tako navedejo majhno število otrok brez spremstva, ki prihaja v Slovenijo, ter nejasnost pri vprašanju, kdo je pristojen za reševanje tovrstne problematike. Različna ministrstva, kot so MNZJU in MDDSZ ter tudi MIZKŠ¹⁹, naj bi se tako še usklajevala, kdo je pristojen za problematiko otrok brez spremstva. Kljub vsemu obstaja nekaj optimizma, saj so na MNZJU pred kratkim objavili razpis, v okviru katerega iščejo nevladno organizacijo, ki bi v IH, vsaj nekaj ur dnevno, zagotavljala program podpore nastanjenim otrokom brez spremstva. Z omenjenim dnevnim programom bi zagotovo doprinesli h kakovosti življenja otrok brez spremstva, ki so in bodo v prihodnosti nastanjeni v IH v Ljubljani.

Tako v IH kot tudi v preostalih alternativnih nastanitvenih oblikah se zdi, da bi bila potrebna bolj intenzivna podpora in pomoč, ki bi jo otrokom brez spremstva nudili ustrezno usposobljeni strokovnjaki. Po mnenju predstavnic organizacij Fridolin in SF otrokom, nastanjenim v IH, primanjkuje znanj in veščin, potrebnih za vsakodnevno življenje v novi kulturi, prav tako pa se številni izmed otrok soočajo s

¹⁹ Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport.

številnimi psihičnimi težavami in stiskami. Prisotnost odraslih oseb, ki bi otrokom nudili pomoč in podporo, bi verjetno vplivala tudi na bolj redno obiskovanje šole, ter nekoliko bolj viden napredek otrok pri učenju slovenskega jezika. Strokovnjaki bi med drugim otrokom organizirali tudi učno pomoč ter se trudili za dober stik z učitelji na šoli, česar otrokom trenutno zaradi preobremenjenosti skrbnikov po moji oceni primanjkuje.

Smiselno bi bilo izpostaviti še večkrat omenjeno željo otrok po zaposlitvi oziroma službi. Zdi se, da bi bila zagotovljena služba oziroma dodatni zaslužek motiv, ki bi otroke motiviral za bolj intenzivno učenje slovenskega jezika ter redno obiskovanje šole. Kot sami pravijo, bi bila služba tisti cilj, ki bi ga potrebovali za nekoliko bolj aktivno življenje. Pri tem pa je ne ravno spodbujajoče dejstvo, da je v razmerah, v katerih je Slovenija danes, le težko verjeti, da se otrokom brez spremstva lahko obeta kakšna služba.

4 ZAKLJUČEK

V diplomskem delu sem želela predstaviti košček trenutne realnosti otrok brez spremstva s priznano mednarodno zaščito v Sloveniji. Odločila sem se, da predstavim možnost nastanitve v Integracijski hiši v Ljubljani. Predstavim pa tudi, kakšne so druge možne nastanitvene oblike za omenjeno populacijo. V zaključku želim strniti svoje ugotovitve, pridobljene tekom raziskovanja.

Integracijska hiša v Ljubljani je po mnenju otrok, ki so tam nastanjeni, primerna nastanitvena oblika, ki omogoča trenutno svobodno ter lagodno življenje. Otroci so s hišo zelo zadovoljni. Želeli bi si zgolj nekoliko boljše internetne povezave, zamenjave ključavnic, ki bi jim omogočila nekoliko več zasebnosti ter stacionarni telefon. Tako otroci kot tudi odgovorni na MNZJU ter v raziskavo vključeni organizaciji Fridolin, center za enake možnosti mladih in Slovenska filantropija, so zadovoljni z opremljenostjo Integracijske hiše ter z lokacijo, kjer ta stoji. Glavna pomanjkljivost Integracijske hiše, ki jo izpostavijo strokovnjakinje, je pomanjkanje kadra, ki bi otrokom, nastanjenim v hiši nudil vsakodnevno podporo in psihosocialno pomoč. Po njihovem mnenju bi specifična in ranljiva skupina otrok, kamor spadajo tudi otroci brez spremstva, nujno potrebovala ustrezno usposobljen kader, ki bi jim bil na voljo vsakodnevno. Pri tem je vzpodbudno dejstvo, da so na MNZJU pred kratkim pripravili razpis, s katerim želijo zagotoviti, da bo otrokom, ki so nastanjeni v Integracijski hiši, s strani strokovnjakov v prihodnje zagotovljen vsakodnevni program, pomoč in podpora.

V Sloveniji poleg Integracijske hiše v Ljubljani obstaja še nekaj alternativnih nastanitvenih oblik za otroke brez spremstva s priznano mednarodno zaščito. Med drugim je možna nastanitev v dijaškem domu, nad katero intervjuvani otroci niso najbolj navdušeni, saj se jim zdi preveč omejujoča. V intervju vključeni otroci, ki prihajajo iz ene izmed afriških držav, izrazijo veliko željo po nekoliko svobodnejšem življenju. Kot najprimernejšo nastanitev izpostavijo nastanitev v zasebnem stanovanju, ki bi jim omogočila svobodno in samostojno življenje.

Odgovorni za nastanitev otrok na MNZJU ter predstavnici prej omenjenih organizacij so skladni v mnenju, da nastanitve, ki bi bila primerna za vse otroke brez spremstva, ni. Kot alternativo Integracijski hiši v Ljubljani navedejo možnost nastanitve v dijaškem domu, nastanitev v stanovanjski skupini, nastanitev v rejniški družini ter možnost zasebne nastanitve. Slednja je po njihovem mnenju primerna zgolj za samostojne ter zrele mladoletnike ter mladoletnike, ki se težje prilagodijo življenju v skupnosti. Možnost nastanitve v rejniških družinah v Sloveniji trenutno ni sprejemljiva, saj k nam prihajajo starejši otroci brez spremstva, za katere omenjena oblika ni več tako primerna. Nastanitev v dijaškem domu se jim zdi primerna, saj otrokom omogoča hitrejšo učenje slovenskega jezika, lažje navezovanje stikov s slovenskimi vrstniki ter hitrejšo integracijo v slovensko družbo. Pomanjkljivost, ki jo pripisujejo tej alternativni pa je v nezadostnem zagotavljanju podpore in psihosocialne pomoči otrokom s strani

vzgojiteljev. Kot zadnjo možnost nastanitve otrok brez spremljanja navedejo možnost nastanitve v stanovanjski skupini. Ta oblika je po njihovem mnenju najbolj optimalna, pri čemer pa izpostavijo težavo, ki bi se pojavila pri oblikovanju posebnih stanovanjskih skupin za omenjeno populacijo. V primeru take nastanitve bi bili otroci prikrajšani za intenzivno interakcijo s slovenskimi vrstniki. Kot rešitev za omenjeno težavo predlagam oblikovanje mešanih stanovanjskih skupin oziroma oblikovanje posebnih stanovanjskih skupin, pri čemer bi posebno pozornost namenili zagotavljanju intenzivne interakcije s slovenskimi vrstniki preko popoldanskih prostočasnih dejavnosti.

Ugotovitev, do katere sem prišla tekom raziskovanja, je ta, da bi otroci brez spremstva, nastanjeni v Integracijski hiši v Ljubljani nujno potrebovali ustrezno usposobljen kader, ki bi jim vsakodnevno oziroma glede na njihove potrebe zagotavljal psihosocialno pomoč in podporo. Otroci, ki se srečujejo s številnimi psihičnimi težavami in stiskami bi to v hiši nedvomno potrebovali. Smiselno bi bilo, da bi jim podporo in pomoč nudili strokovnjaki s primernim psihološkim in pedagoškim znanjem, pri čemer je bistvenega pomena tudi poznavanje otrokove kulture, njenih posebnosti in značilnosti. Podpora in pomoč strokovnjakov bi morala biti po mojem mnenju prilagojena individualnim potrebam vsakega otroka. Strokovnjak bi v sodelovanju z otrokom lahko iskal rešitve, ki bi bile v otrokovo največjo korist in skupaj z otrokom oblikoval vizije, katerim bi otrok lahko sledil. Pri tem imam v mislih tako kratkoročne kot tudi dolgoročne rešitve ter vizije. Ustrezno usposobljen kader bi pripomogel tudi k vzpostavljanju boljše povezave med šolo in otroci, ki je v trenutni situaciji, zaradi preobremenjenosti skrbnikov po moji oceni primanjkuje. Z rednim spremljanjem dela otrok v šoli in kontaktom z učitelji bi strokovnjak lahko pripomogel k bolj vidnem napredku pri šolanju, z vsakodnevno prisotnostjo in skrbjo za urejen življenjski ritem pa k bolj rednemu obiskovanju šole. Kar se mi zdi vredno izpostaviti, je še potreba po aktivnejšem povezovanju vseh posameznikov in organizacij, ki so vpeti v življenje posameznega otroka. To so zaposleni na MNZJU, otrokov skrbnik, učitelji v šoli, prostovoljci in strokovnjaki s Slovenske filantropije, prostovoljci in strokovnjaki organizacije Fridolin, center za enake možnosti mladih ter ostali posamezniki, ki so v stiku z otrokom.

Tekom raziskovanja so se mi odpirala številna vprašanja in dileme, katere bi se mi zdelo smiselno raziskati v prihodnje. V mislih imam vprašanje in dileme v povezavi z zaposlovanjem, ki jih večkrat izpostavijo mladi, s katerimi sem izvedla intervju. Zanimivo bi bilo raziskati tudi, ali je trenutna oblika šolanja, ki je na voljo otrokom brez spremstva, smiselna. V povezavi z nastanitvijo pa bi se mi zdelo smiselno raziskati še, kako ter kje si v Sloveniji osebe s pridobljeno mednarodno zaščito iščejo nastanitve po zapustitvi Integracijske hiše.

5 VIRI IN LITERATURA

Gole Ašanin, S., Blomqvist in Y., Plunet, C. (2003). *Otroci brez spremstva*. Ljubljana: Urad za priseljevanje in begunce.

Hadžiahmetović, A., Liberšar, H., Šmid, N., Uzelac, M. in Zlatar, F. (ur. Liberšar). (2008). *Priročnik o področju azila in migracij* (pilotna verzija). Ljubljana: Slovenska filantropija.

Hancilova, B. in Knauder, B. (2011). *Unaccompanied minor asylum-seekers: Overview of protection, assistance and promising practices*. Budimpešta: International organization for migration.

Integracijska hiša v Ljubljani. (7. 5. 2007). Ministrstvo za notranje zadeve. Pridobljeno 16. 4. 2013, s http://www.mnz.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article/12027/5426/.

Integracijska hiša v Ljubljani (2013). Mlad.si. Pridobljeno 18. 4. 2013, s <http://www.mlad.si/novica/692-Integracijska-hisa-v-Ljubljani>.

Konvencija o otrokovih pravicah (OZN) (2013). Varuh človekovih pravic. Pridobljeno 30. 4. 2013, s <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=105>.

Konvencije o statusu beguncev (2013). UNHCR – The UN Refugee Agency v Sloveniji. Pridobljeno 21. 5. 2013, s <http://www.unhcr-centraleurope.org/si/pdf/viri/konvencije/besedilo-konvencije-o-beguncih-in-njenega-protokola.html>.

Ministrstvo za notranje zadeve RS. (2008). *Kako do mednarodne zaščite (azila): informacije za osebe, ki iščejo mednarodno zaščito v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije.

Načela dobre prakse : program za otroke brez spremstva v Evropi (tretja izdaja). (2004). Ljubljana: Slovenska filantropija.

Smith, T., idr. (2009). *Statement of good practice (4th revised edition)*. København: Separated children in Europe programme.

Temeljni standardi za skrbnike otrok brez spremstva: zapolnjevanje vrzeli na področju zaščite otrok brez spremstva. (2011). Ljubljana: Slovenska filantropija.

Zakon o mednarodni zaščiti (Uradni list RS, št. 11/2011-UPB 2, 83/2012).

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Uradni list RS, št. 69/2004).

Zaščita beguncev: in vloga UNHCR-A. (2008). Budimpešta: Regionalno predstavništvo UNHCR za srednjo Evropo.

PRILOGE

Priloga 1: Načela dobre prakse pri delu z otroki brez spremstva.

NAČELO	OPIS NAČELA
1. Najboljše koristi	Pri vseh dejavnostih v zvezi z otrokom brez spremstva je potrebno slediti otrokovi najboljši koristi.
2. Nediskriminacija	Otrok brez spremstva mora biti obravnavan enako kot otroci, ki so državljani oziroma imajo stalno prebivališče v državi gostiteljici.
3. Pravica do sodelovanja	Ob sprejemanju odločitev, ki zadevajo otroka, je potrebno ugotoviti ter upoštevati mnenje in želje otroka.
4. Spoštovanje kulturne identitete	Otrok brez spremstva ima v novi državi pravico do ohranjanja materne jezika ter vezi s svojo kulturo in veroizpovedjo.
5. Razlaga	Mladoletnikom je v primerih zaslišanja, pravnih postopkov ali v primerih, ko potrebujejo dostop do drugih storitev, potrebno zagotoviti ustreznega tolmača, ki govori jezik, v katerem mladoletnik želi komunicirati.
6. Zaupnost	O otroku brez spremstva ni dovoljeno razkrivati informacij, ki bi lahko škodile oziroma ogrozile njegove družinske člane v matični državi.
7. Informacije	Otrok brez spremstva ima pravico dostopati do informacij o svojih pravicah, razpoložljivih storitvah, procesu pridobivanja azila, iskanju družine ter o stanju v svoji matični državi.
8. Sodelovanje med organizacijami	Vključeni v obravnavo otroka brez spremstva (organizacije, vladne službe in drugi strokovnjaki) bi morali delovati usklajeno in jim s tem zagotoviti blaginjo ter večje in bolj zaščitene pravice.
9. Usposabljanje osebja	Vse osebe, ki se na kakršenkoli način ukvarjajo z otroki brez spremstva, morajo biti za svoje delo ustrezno usposobljene ter imeti potrebno znanje o potrebah in pravicah teh otrok.
10. Trajnost	Pri odločanju o otrokovi usodi je potrebno iskati rešitve, ki zagotavljajo dolgoročno korist in blaginjo otroka.
11. Časovna primernost	Odločitve, ki se tičejo otroka brez spremstva, morajo biti sprejete v primernem času, pri čemer je potrebno upoštevati otrokovo dožemanje časa. (Priročnik o področju azila in migracij, 2008)

Priloga 2: Temeljni standardi za skrbnike otrok brez spremstva.

STANDARD	
Standard 1	»Skrbnik se zavzema, da se vse odločitve sprejemajo v največjo korist otroka, s ciljem njegove zaščite in razvoja.« (Temeljni standardi za skrbnike otrok brez spremstva: zapolnjevanje vrzeli na področju zaščite otrok brez spremstva, 2011, str. 6)
Standard 2	»Skrbnik poskrbi, da otrok sodeluje pri vsaki odločitvi, ki nanj vpliva.« (prav tam, str. 7)
Standard 3	»Skrbnik ščiti otrokovo varnost.« (prav tam, str. 8)
Standard 4	»Skrbnik deluje kot zagovornik otrokovih pravic.« (prav tam, str. 9)
Standard 5	»Skrbnik je kontaktna oseba za otroka in druge vpletene akterje ter predstavlja most med njimi.« (prav tam, str. 10)
Standard 6	»Skrbnik poskrbi za pravočasno iskanje in izvajanje dolgoročne rešitve.« (prav tam, str. 13)
Standard 7	»Skrbnik otroka obravnava spoštljivo in tako, da ne prizadene njegovega dostojanstva.« (prav tam, str. 15)
Standard 8	»Skrbnik z otrokom vzpostavi odnos, ki temelji na medsebojnem zaupanju, odprtosti in zaupnosti.« (prav tam, str. 16)
Standard 9	»Skrbnik je dostopen.« (prav tam, str. 17)
Standard 10	»Skrbnik ima ustrezno strokovno znanje in kompetence.« (prav tam, str. 18)

Priloga 3: Število otrok brez spremstva v RS v letih 2002–2012.

IZVORNA DRŽAVA	Število mladoletnih oseb brez spremstva v RS v letih 2002–2012	Število mladoletnih oseb brez spremstva v RS v letih 2002–2012, ki so pridobili mednarodno zaščito (status begunca oz. subsidiarno zaščito)
Afganistan	96	14
Albanija	120	/
Alžirija	20	/
Bangladeš	6	/
BiH	5	/
Kamerun	2	1
Komori	1	/

Eritreja	2	/
Gruzija	8	/
Gana	3	/
Indija	10	/
Iran	8	1
Irak	10	/
Kosovo	2	1
Liberija	5	/
Libija	1	/
Makedonija	4	/
Mali	1	/
Maroko	2	/
Moldavija	12	/
Mongolija	1	/
Nigerija	7	/
Pakistan	9	/
Palestina	18	/
Rusija	4	/
Ruanda	1	/
Senegal	1	/
Srbija	45	4
Srbija in Črna gora	4	/
Sierra Leone	8	1
Somalija	9	6
Šrilanka	5	/
Sudan	2	/
Sirija	7	/
Tunizija	10	/
Turčija	30	/
Zahodna Sahara	1	/
Neznana	1	/

SKUPAJ:	481	28
----------------	-----	----

Priloga 4: Odsek iz transkripcije intervjuja z otroki brez spremstva.

MARTINA: You think that ... it would be better if somebody will be here...to ask him something or to help you...or you think that you are prepared to live alone here?

HUSSAIN: Alone

OSMAN: Alone is nice

MARTINA: It's nice?

OSMAN(smeh)

DAAHIR: [reče nekaj, kar ne razumem]

HASAN: Why laughing? Osman?

OSMAN: Yeah, yeah, yeah...Alone it's better

YUUSUF: it's better

OSMAN: Yeah, alone...it's better...

MARTINA: Yeah but in all ways; in the all ways is better? You think if somebody like Primož, Darja will be here you will...I think you will need to go to school every day...

Vsi: Yes!

MARTINA: So you think this would be better...

OSMAN: No, no, no

(vsi): No!!

OSMAN: Look!

YUUSUF: Also in the night..it's...she say...go sleeping at night...at ten...

MARTINA: This would be bad?

YUUSUF: This is bad.

Vsi: yeah

OSMAN: It's not good you know...if somebody order you all the time...go to sleep amm...go to the toilete or go to the bathroom or to shower...go to school and to the market or ...

HASAN: Fitness, yeah

OSMAN: Yeah...this is now like a free life you know..

MARTINA: Yeah

OSMAN: We go to school...

YUUSUF: Sometimes sleeping at five o'clock

OSMAN: Yeah, yeah...sometimes we cook at four you know...in the midnight...

YUUSUF: In the midnight yeah

MARTINA: You think this is ok

HASAN: Yeah

MARTINA: Aha, ok (**Hussain se smeje**) But what about this for the future also...?

YUUSUF: No, no, for the future...(Osman ga prekine)

OSMAN: For the future is different

YUUSUF: It's different

OSMAN YUUSUF-u: Čaki mal...

OSMAN: I tell you... For now, you know...the reason that we are sleeping during the night and we are awake...I mean, we are awake during the night and sleeping during the day is no like that we hate the school...but look...(premišljuje)...we have think...we are now in Slovenia then ... we want...if we learned language, slovenian language then we want to have jobs you know...to do it...cuz we can see that Slovenia people don't have good jobs ... and some of them are in the street and...so...and we are foreign ... so we think about like ...foreign language you know... we won't do anything ...yeah, we want have future life so...if we will have you know, garantir job...that we can speak english, I mean Slovenien then we can go to the school aparently...but I tell you we are [**beseda, ki je ne razumem**] this system now if we would have jobs...and I know everybody of us... I mean everybody will wake you know on the time...at time...if we will have job at seven in the morning then we can wake up at five o'clock...four hours earlier...But in this school you know it's like just...ten minutes, just five minutes it's not problem, just thirty minutes it's not problem...you will go later. Now we are going like half an hour late...

MARTINA: Ok so you don't see something ...good for future in this school...to learn and to make something here?

OSMAN: You have to come...it will be you know...good...we will have jobs and...some business that we will go...in school...

YUUSUF: Also you know ...

HUSSAIN: Slovenian jobs...

OSMAN: Yeah Slovenian jobs...we can not get it...it's not easy

MARTINA: But before you came here you know this...that in Slovenia there are no jobs?

OSMAN: No, we didn't know Slovenia.

HUSSAIN v somaljšini, se smeji in poda komentar:

OSMAN: We were not going to Slovenia...

MARTINA: Ok...but do you think in all Europe is like this, without jobs?

Vsi: No, no no!! (**veliko nestrinjanje!**)

MARTINA: So where you think it's better?

Vsi (mešano, en za drugim): Norway...Norwegian...Germany...England...France...Netherlands...

MARTINA: Aha, ok.

(Hussain v somaljščini govori v ozadju)

OSMAN (ostali v ozadju ponavljajo za njim): But not Romunia and Bolgaria and Hungry...

YUUSUF: This is Slovenia better

MARTINA: Slovenia is so not the worstest one

YUUSUF: In the middle **(ostali se v ozadju smeji)**

MARTINA: Ok,I understand

OSMAN: Next...next to the worst...Romunia and Bolgaria and Hungary are the worst

YUUSUF (sočasno z OSMAN-om): ...and Italy

OSMAN:...and Slovenia is the next

MARTINA: And Italy also?

YUUSUF: Italy also, yeah...

DAAHIR: You can find job in Italy...